

Урок 1

Ліна Костенко. Життя і творчість видатної поетеси.

Огляд основних збірок

Мета: познайомити учнів із життям і творчістю видатної поетеси Ліни Костенко, дати характеристику її збірок, визначити особливості поетичного стилю Л.Костенко; розвивати навички узагальнення, систематизації матеріалу, збагачувати словниковий запас учнів за рахунок використання літературознавчих термінів; виховувати інтерес до творчості та особистості письменниці; такі риси характеру, як безкомпромісність, гідність, уміння відстояти свою позицію.

Теорія літератури: філософічність, історизм мислення, інтелектуалізм, публіцистичність, громадянський і патріотичний пафос твору.

Обладнання: портрет поетеси, примірники збірок.

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Взаємоперевірка домашнього завдання (за допомогою складених вдома питань).

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

– Василь Симоненко написав: «Довгі роки творчість Ліни Костенко замовчувалася. Так, книгу поезій «Зоряний інтеграл», уже набрану, було наказано розсипати. Те ж саме вчинили й з наступною збіркою «Княжа гора». Але сьогодні поезія Ліни Костенко знаходить свій шлях до читача. Мабуть, небагато лишилося в Україні людей, для яких ім'я Ліни Костенко було б незнайомим. Її вірші широко публікуються, звучать пісні на її слова. Ім'я Ліни Костенко стало уособленням сучасної інтелектуальної культури нової самостійної України».

Саме про поетесу та її творчість, яка пройшла важкий і довгий шлях до свого читача, ми почнемо дізнаватися на уроці.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

Слайд 1

– Поет-шістдесятник Володимир Базилевський сказав про Ліну Костенко так: «Це ім'я вивищується як прапор нашої поезії... це більше, ніж поезія – тут наша історія і філософія, наш спосіб думання, героїка, наші марноти і глупоти. Тут минуле і сучасне, просвічене рентгеном мислі... але мислі художньої, емоційно наснаженої, пристрасної. Це зміст на високих регістрах мовлення». Здається, в цій фразі все: і характеристика тематики творчості поетеси, і особливості відтворення життя в її творчості, і риси її індивідуального стилю, і відбиття духовного життя українців, і місце Ліни Костенко в українській літературі та духовному житті нації...

Знайомство з творами поетеси – це занурення в наше минуле і сучасне. Це поезія, яка є пророкою. І в нас є можливість познайомитися з її творчістю, яка є однією із золотих сторінок нашої літератури.

2. Робота з хронологічною таблицею життя і творчості Ліни Костенко, спроектованою на екран. Коментар учителя

Дата	Подія
19.03.1930р.	У м. Ржищеві на Київщині в сім'ї учителів народилася Ліна

	Костенко
1936р.	Переїзд сім'ї до Києва
1947р.	Рік закінчення майбутньою поетесою школи і вступу до педінституту
1952р.	Л. Костенко вступає до Московського Літінституту
1956р.	Рік закінчення інституту з відзнакою
1957р.	Вихід друком першої збірки поезій «Проміння землі»
1958р.	Друкується збірка «Вітрила»
1961р.	Виходить у світ збірка «Мандрівки серця»
1963р.	Збірка «Зоряний інтеграл» не побачила світу
1976р.	Не допущена до читача збірка «Княжа гора»
1977р.	Друкується збірка «Над берегами вічної ріки»
1979р.	Виходить друком роман у віршах «Маруся Чурай»
1980р.	Вийшла збірка «Неповторність». Нагородження поетеси Шевченківською премією за збірку та роман «Маруся Чурай»
1987р.	Вихід збірки «Сад нетанучих скульптур» та дитячої книжки «Бузиновий цар»
1989р.	Вихід збірки «Вибране»
1990р.	Всесвітній конгрес «Ліна Костенко — поет і мислитель» в Америці. Запрошення читати лекції в американських університетах, нагородження премією Фундації Антоновичів (США)
1994р.	Нагородження премією Франческа Петрарки за цикл віршів «Інкрустації», перекладений італійською мовою. Письменниця – лауреат премії Олени Теліги
2010р.	Вийшла друком книга «Гіацинтове сонце»
2011р.	Публікація прозового роману «Записки українського самашедшого» та збірки вибраних поезій «Річка Геракліта»

3. Створення портрету-враження поетеси

Методичний коментар. Учні шукають інформацію у різних джерелах про життя і творчість поетеси. Але розповідають на уроці лише ті фрагменти, які саме на них справили найбільше враження. Учителю намагається так побудувати цей етап роботи, щоб повідомлення учнів охоплювали увесь життєвий шлях письменниці у хронологічному порядку. Кількість повідомлень краще обговорити заздалегідь.

Враження 1. Дослідник життя і творчості Ліни Костенко Іван Бокій писав: «Родинне виховання було звичайним за житейськими мірками, але «На рівні вічних партитур»: бо ж батько знав 12 мов, вільно почувався у всіх науках, тому чи не всі їх у школі викладав, і духовний досвід його та матері, їхній стоїцизм, загартований у пеклі випробувань, донька

засвоювала, переплавляла у собі змалку». Згодом батька забрали від сім'ї на 10 років. Ліна стала дочкою «ворога народу».

Враження 2. Під час війни 11-річній Ліні найбільш запам'яталися не вибухи та постріли, жорстокість та руйнація. Найбільш за все вона запам'ятала доброту та милосердя земляків.

Слайд 2

І ніч глуха. І пес надворі виє.
І світ кривавий, матінко свята!
Чужа бабуся ковдрою укріє,
своє розкаже, ваше розпита.

Враження 3. У перших збірках поетеси – «Проміння землі» та «Вітрила» не було віршів про Леніна та присвячених «червоним датам» календаря. На той час такі твори вважали обов'язковими, і не включити їх у збірку було проявом сміливості і принциповості. Академік Микола Жулинський дуже точно зауважив: «Ліна Костенко – це позиція. Національна. Горда».

Враження 4. Максималізм і принциповість поетеси став причиною того, що дві високохудожні збірки поезій — «Зоряний інтервал» та «Княжа гора» не вийшли друком. Ці ж риси та сміливість поетеси, її переконаність у своїй правоті змусили її виступати на захист заарештованих А. Горської, І. Дзюби та братів Горинів. Вона єдина з усіх членів Спілки письменників, хто виступив з протестом проти вводу радянських військ у Чехо-Словаччину 1968 р. Наслідком такої позиції були 16 років замовчування, ізоляції від читачів. Але «совість на харчі» поетеса міняти не збиралася.

Враження 5. Коли було скасовано літературний вечір за історичним романом «Маруся Чурай», Ліна Костенко прилюдно дала ляпаса директору Київської державної філармонії за образу людської і професійної гідності письменника та хамське ставлення до заслуженої артистки УРСР Ніли Крюкової, яка мала читати зі сцени цей твір. Директор подав на неї в суд. Коли її в суді запитали, чи заперечує вона те, що дала ляпаса директорові філармонії, вона відповіла: «Заперечую». – «Як, ви заперечуєте?» – «Так, заперечую! – відказала вона. – Бо я дала не одного, а два ляпаси – за себе і за Марусю Чурай».

Враження 6. Ліна Василівна – єдина, хто відмовився від звання Героя України. «Це ви мене в отакий ряд ставите?» – запитала вона. І відрізала: «Я політичної біжутерії не ношу».

Створення учнями сенкану про Ліну Костенко чи фанфіка «Звертаюся до Вас...»

Сенкан

Ліна Костенко

Поетка

Розумна й смілива

Думає, пише, страждає

Здобула розуміння, повагу й пошану

У народу.

Горовенко Леонід

Фанфік

«Звертаюся до Вас...»

Вельмишановна Ліно Василівно!

Даруйте, що я, звичайна учениця звичайної школи, забираю у Вас дорожочинний час, який, розумію, Ви не марнуєте, судячи з величезного творчого доробку.

Захоплююся Вашою поезією, бо тут – щирість і глибина, благородство і любов... А інакше не може писати така людина як Ви: принципова і безкомпромісна, справедлива і чесна, стійка у переконаннях і незламна, вольова і волелюбна. Захоплююся Вашою творчістю.

Літературознавець В. Неділько писав: «Ліна Костенко – це мужність і зрілість сучасної української поезії, її безкомпромісність, непоступливість у принципових, доленосних питаннях, небуденний талант у поєднанні з почуттям відповідальності перед минулим, сучасним і майбутнім – то могутня опора потужного дару». Підписуюся під кожним його словом.

Напередодні Вашого ювілею дозвольте привітати Вас і побажати ще довгих літ життя у доброму здоров'ї та творчої наснаги. Пишаюся

тим, що живу з Вами в одну епоху.

З великим пошануванням Парасюк Вікторія.

4. Повідомлення учнів про збірки

1-й учень. «Проміння землі» (1957)

Слайд 3

Дослідники творчості Ліни Костенко зазначають, що в першій поетичній збірці «Проміння землі» (1957) ще відчувається залежність автора від тиску суспільних стереотипів, але вже й помітний початок вивільнення від них. Усе добре, що чиниться на Землі, проміння осяває її і шле свої сигнали у Всесвіт, найголовніше ж на Землі, найяскравіший її промінь — це Людина.

У першій збірці Ліни Костенко були визначені основні ліричні мотиви, які до сьогодні залишилися в її творчості, — історія, кохання, традиція, поетичне слово. Тут можна знайти громадянські настрої, гостру стурбованість байдужістю світу, вразливість тонкої людської натури, епічне переживання історії, схильність до іронії, зацікавлення фольклором, відчуття гармонії зі світом, пов'язаної в поетеси з постаттю освіченого мандрівного мудреця Григорія Сковороди, а також вплив філософії дзен (один із напрямів східної філософії).

2-й учень. «Вітрила» (1958)

Слайд 4

У збірці можна знайти сліди поетичної риторики перших років післясталінської «відлиги». Не можна не звернути увагу на той дух демократизму й поваги до людської особистості, який відбився у віршах про людей праці («Новобудова», «Поштова скринька», «Виноградар», «Обурення»). Спогади війни озвалися у вірші «Снопі». Вгадуються й пробіски деяких інших мотивів, що знаходять розвиток у поезії наступних років, певні моменти становлення світобачення. Наприклад, це предметність поетичної мови – як прообраз її майбутньої максимальної емоційно-образної насиченості й афористичності. Це зорієнтованість на бачення джерел і витоків, приховано значущого, а не вочевидь наявного: «І тільки ті джерела непомітні, // Які глибоке створюють русло». Це мотив цінності дитячої чистоти серця у випробуваннях життя, як і цінності його сприйнятих або переборених досвідів: «...душі найчистіше начало // (найчистіше, що маєш ти)»; «І ніщо не здавалось випадком, // бо лишало на серці сліди». Це мотив мандрівки як жаги пізнання і духовного осягнення світового безміру – він вивершується мотивом повернення до рідної землі, бо «навіть плаваючі квіти мають корінь у землі». Вірш «Лідія Койдула на чужині» започатковує ще один мотив, що буде серед найхарактерніших і найпродуктивніших у Ліни Костенко – мотив солідарного переживання долі й жертвовного покликання поетес, які стали голосом своїх пригноблених або зневажених народів. Збірка містить також кілька поезій інтимного характеру.

3-й учень. «Мандрівки серця» (1961)

Слайд 5

Мотив мандрівок серця, пізнання серцем світу й людей звучить і в ліриці, і в поемах Ліни Костенко. Цей мотив звучить і в ліричних віршах збірки, що мають інтимно-автобіографічний характер (зустрічі-розлуки з коханим у просторі й часі; тема Польщі; сюди належить відомий вірш, що став піснею, з рефреном: «Що кому до того // же ми так кохами»). Своєрідний обертон мандрівок серця – його неслухняність. Аж до того, що коли розум схиляє до розчарування в коханому, серце живе своєю правдою-потребою (вірш «Ідол»: «Його давно із пам'яті пора // жбурнути прямо у ріку Почайну. // Хай відпливає, тоне у воді... // Але боюсь, що це не допоможе, // що бігтиму вздовж берега тоді: // – Видибай, боже! Видибай, боже!»). Порівняно стримане протистояння розуму й серця часом постає в гумористичному ракурсі – серце все одно ж візьме своє, воно чи то мудріше, чи то просто саме собі пан: «Суворий вчитель, // розум невблаганний, // немов дитину, серце навчає. // Оцінки ставить. // Вписує догани. // Найменших помилок не вибачає (...) А серце робить вигляд, ніби слуха. // І, як школяр, на вікна поглядає».

Книга «Мандрівки серця» закріпила успіх молодої поетеси та засвідчила її справжню творчу зрілість, поставила її ім'я серед визначних майстрів української поезії. «Її третя збірка має принципове значення, – писав тоді молодий поет Василь Симоненко, який пізніше трагічно вмер. – Уже самим фактом свого існування вона перекреслює ту тріскучу та плаксиву писанину деяких наших ліриків, що своїми утворами тільки захаращують полиці магазинів та підривають довір'я читачів до сучасної поезії».

4-й учень. «Над берегами вічної ріки» (1977)

Слайд 6

Збірка «Над берегами вічної ріки» з'явилася після шістнадцяти років мовчання, вірніше, цензурних заборон друку, «заблокованості». І назва звучала як зверхня, хай, може, й гірка насмішка з їхніх заборон: хіба ви, скороминуші, владні заборонити поезію, що народжується на берегах вічної ріки життя?

У книжці «Над берегами вічної ріки», а далі й у наступних широко розкривається національна історія («Лютіж», «Чигиринський колодязь», «Стара церковця в Лемешах», «Князь Василько», «Чадра Марусі Богуславки», «Горислава-Рогніда», «Древлянський триптих», драматична поема «Дума про братів неазовських»).

Опозиція змінне – незмінне пронизує всю творчість поетеси і становить фундамент, на якому розгортаються філософські, моральні та естетичні проблеми. У збірці «Над берегами вічної ріки» переважає, однак, момент неперехідності, парадоксально виростаючи з плинності, ідея продовження традицій реалізується переважно через звертання до міфологічного, історичного матеріалу та переплетіння мотивів на інтертекстуальному рівні. Спільне тут – міфологізм, історизм та інтертекстуальність – виразно характеризує творчий шлях Ліни Костенко. Багато важить у цій збірці тема мистецтва, відповідальності митця перед епохою і перед своїм талантом, гіркий обертон якої — втрата «цензу» покликаності, коли на зміну майстрам (або й відштовхуючи їх оббинтованими державною бляхою ліктями) сунуть гендлярі:

І приходять якісь безпардонні пронози.

Потираючи руки, беруться за все.

Поки геній стоїть, витираючи сльози,

Метушлива бездарність отари пасе.

5-й учень. «Неповторність» (1980)

Слайд 7

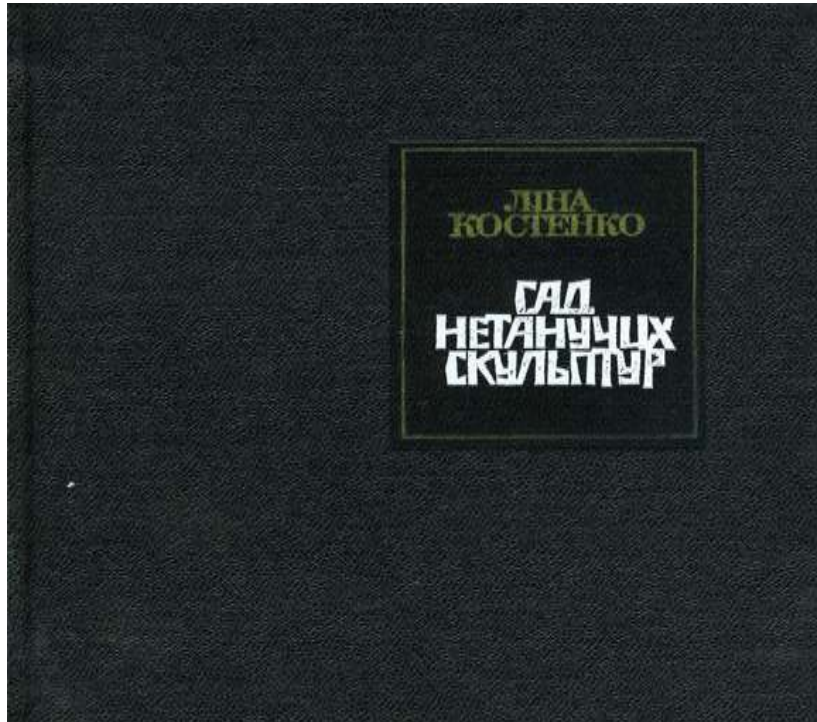

У поезіях збірки – неповторність і безмежність особистості, яка твориться і твориться, триває і триває, утверджуючи себе в духовному розростанні. Тут і мотив кохання, як вистражданої істини життя, і мова про непідлеглість, твердість перед випробуваннями долі або підступами прозаїчніших сил, і філософські питання буття, і психологічні нюанси щоденності, і характерна для Ліни Костенко апологія цільності й волі бути собою. Усі ці й інші «вічні» мотиви обростають мотивами з сучасного життя.

Збірка підносить ідею унікальності кожного здобутку, кожного мистецького феномена. Ця збірка, так само, як інші («Над берегами вічної ріки», «Сад нетанучих скульптур»), розкриває тему самоусвідомлення поезією своєї ролі в системі справжніх духовних цінностей.

6-й учень. «Сад нетанучих скульптур» (1987)

Слайд 8

Словосполучення, що стало назвою збірки, належить старому флорентійському скульптору Джованфранческо Рустичі, який доживає віку в монастирі французького містечка Тур (драматична поема «Сніг у Флоренції»): «Чи так би шлях мій завершився? Душа б зазнала цих тортур, якби на світі десь лишився мій Сад Нетанучих Скульптур?». У межах поеми це словосполучення називає історично реальний Сад Скульптур у Флоренції – «О, пригадай Флоренцію – ті храми, садів Сан-Марко виноградний мур, де наш синьйор Лоренцо Незрівнянний для нас відкрив славетний Сад Скульптур!», – та оповіді про «забуту вже подію», коли «Після Лоренцо занепав той Сад», і нащадок Лоренцо, не маючи «кебети до мистецтва», «Звелів, щоб Мікеланджело створив йому гігантську статую із снігу». Майстер виліпив «свій сніговий шедевр», створив ту статую, але «пригріло сонце, і вона розтала».

Однак у розповіді про «нетанучі скульптури» закладена ідея про тлінне й нетлінне в мистецтві.

Збірка складається з двох розділів. Перший (36 поезій) своєю назвою «Невидимі причали» спирається передусім на вірш «Акварелі дитинства». У спогадах-акварелях фігурує і реальний причал на Дніпрі («Дніпро, старенький дебаркадер, левино-жовті береги»), і його відхід у минуле, у пам'ять дитинства («І ті роки, що так промчали, і пароплав той, і гора... Це вже невидимі причали в глибокій пам'яті Дніпра»). Символіка «невидимих причалів» у перетворенні матеріального на духовне, тлінного на нетлінне, і взагалі – танучого на нетануче.

Назва другого розділу збірки — «Душа тисячоліть шукає себе в слові». Висловлена в цьому заголовку думка дуже характерна для світосприйняття Ліни Костенко. Вона бачить і відчуває дійсність не просто як сьогодення, а як «душу тисячоліть». Тому є в збірці «Скіфська одісея» (дія відбувається у кінці VI чи на початку V ст. до н.е.), «Сніг у Флоренції» – події XVI ст., «Дума про братів неазовських» – історія XVII ст.

5. Заключне слово вчителя про особливості поетичного стилю

Л. Костенко

– Творчість Ліни Костенко – визначне явище в українській літературі новітнього часу. У добу жорсткого ідеологічного насилля над мистецтвом і митцями її слово звучало як бунт проти покори й компромісності, ерзаців і стандартів, завдяки чому виходило за межі суто літературні, стаючи духовно-суспільним чинником. У її поезії прекрасно згармонізовані ліричне й епічне начала: одкровення авторського «я» поєднується зі словесним живописом, об'єктивною розповіддю, сюжетністю, умінням малювати характери, відтворювати колорит далеких та близьких часів. Найбільшою мірою це виявилось в поемах Ліни Костенко, і передовсім у її історичному романі у віршах «Маруся Чурай».

Прикметною ознакою творчості поетеси є інтелектуалізм – рух, поезія, злети думки, яка осягає великі історичні простори, напружено шукаючи ключів до таємниць буття людини, нації, людства... Пошук цей нерідко пов'язаний з «інтенсивним переживанням культури», а не лише з безпосереднім спогляданням плину життя. Спілкування з великим культурним досвідом людства та його творцями, осмислення парадоксів історії, у школі якої сучасна людина далеко не завжди розумний учень, загострюють відчуття дисгармонійності й невлаштованості світу наприкінці XX ст., яке в поезії Ліни Костенко постає як драматичний акт у житті людської цивілізації. З подібних відчуттів та висновків виникають апокаліпсичні мотиви в її поезії. Але кінцева зупинка в цьому прямуюванні до нелегких істин нашого драматичного часу – все ж не відчай та безнадія, а гостре жадання краси/досконалості, затишку, людяності, бажання пропекти байдужу свідомість, достукатися до розуму, пробудити людську гідність...

На одній із прес-конференцій Ліна Костенко нагадала, що поклик письменника – писати, а останнім часом вона мріє писати вірші не з політичним забарвленням, а «малювати птиць срібним олівцем на лляному полотні»:

«Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є моя найвища сутність».

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Узагальнювальна бесіда

* Чим, на вашу думку, Ліна Костенко вирізняється з-поміж інших українських письменників?

* Наведіть приклади з її біографії, які свідчать про те, що вона є зразком поета-борця.

* Прокоментуйте вислів А. Дімарова: «Ваша зоря як сяяла, так і сяє, гордо і чисто. На поетичному небосхилі України, якій ви офіруєте своє серце і душу, свій великий талант».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

► Опрацювати матеріал уроку за допомогою конспекту.

► Індивідуальні завдання:

■ Підготувати повідомлення на тему: «Війна у житті Ліни Костенко» (від першої особи).

■ Підготувати виразне читання поезій: «Мій перший вірш написаний в окопі», «Пастораль ХХ сторіччя», «Доля», «Страшні слова, коли вони мовчать...», «Життя іде і все без коректур...», «Вже почалось, мабуть, майбутнє...», «Українське альфреско».

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Рефлексія

* Мене вразила громадянська позиція Ліни Костенко...

* Я дізнався факти біографії поетеси, які викликають бажання брати з неї приклад. Це ...

- Я гадаю, що Ліна Костенко є людиною, яка ...

Урок 2

Особливості поетичного стилю Ліни Костенко: філософічність, історизм мислення, інтелектуалізм, громадянський і патріотичний пафос

Мета: почати знайомство з тематикою творчості Ліни Костенко (лірика, присвячена спогадам про війну, тема призначення поета та поезії, призначення людини на землі та творчої праці, пейзажна лірика); визначити ідейний зміст та художні особливості поезій, що розглядаються; розвивати вміння аналізувати поетичні твори, знаходити зв'язок між біографією митця та змістом його лірики, збагачувати словниковий запас учнів за рахунок нових термінів та вільного свідомого вживання тих, що вивчалися раніше, удосконалювати вміння працювати з проектами, розвивати навички виразного читання, сприйняття та занотовування інформації на слух; виховувати інтерес до особи митця, лірики, гарний смак.

Теорія літератури: пастораль.

Обладнання: примірники збірок Ліни Костенко, тексти аналізованих поезій.

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Фронтальне опитування

* Дайте характеристику умов, у яких формувався характер майбутньої поетеси.

* До якої поетичної школи належить Ліна Костенко? (*Шістдесятники*)

* Назвіть вчинки Ліни Костенко, які характеризують її громадянську позицію. (*Лист на захист В. Чорновола, відсутність у творчості віршів про Леніна та присвячених «червоним датам» календаря тощо.*)

* Які наслідки мала принципова позиція поетеси?

* Яка збірка поетеси була видана у діаспорі? (*«Поезії», 1969*)

* Що вам відомо про сучасну творчість та громадянську позицію поетеси?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

– Володимир Базилевський – український письменник, літературний критик, перекладач, член Національної спілки письменників України зазначив: «Це ім'я вивищується як прапор нашої поезії... Це більш, ніж поезія – тут наша історія і філософія, наш

спосіб думання, героїка, наші марноти і глупоти. Тут минуле й сучасне, просвічене рентгеном мислі... але мислі художньої, емоційно наснаженої. Це зміст на високих регістрах мовлення».

Цей вислів, незважаючи на стислість, дає дуже широку характеристику поезії Ліни Костенко. Наш урок, як і наступний, буде ілюстрацією до цього висловлювання, пошуком прикладів, які підтверджують і, можливо, доповнюють думку критика і поета.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

– Якщо б виникла потреба знайти одне-єдине слово, яке найточніше характеризує як Ліну Костенко, так і її творчість, мабуть, було б слово «безкомпромісність». Небагато знайдеться митців, які б за всю свою творчу діяльність в умовах тотального контролю та переслідувань інакомислячих залишилися вірними собі та не змінили своїх переконань.

Якщо б виникла потреба дати характеристику її ліриці, то в цьому випадку одним словом обійтися було б складно, адже поезія Ліни Костенко і високохудожня, і інтелектуальна, і глибоко патріотична, неповторна, і в деякій мірі бунтівна, тому що завжди несла в собі протест проти стандартизації, примітивізації людини.

Якщо б довелося називати основні мотиви її творчості, список став би ще ширшим:

історія народу та війна, людина і природа, філософські проблеми буття, тема поета і поезії, призначення людини на землі та творча праця, інтимна лірика, мораль. І у емоційних та щирих поетичних розповідях поетеси можна побачити її небайдужість, філософське осмислення загальнолюдських цінностей у контексті дуже складної доби. Мабуть, саме тому її муза промовляє «від імені болю» (А. Макаров) і вирізняється трагедійним характером світосприйняття.

Наше перше завдання — познайомитися з творами поетеси, присвяченими спогадам про війну.

2. Повідомлення учня про війну в житті Ліни Костенко

Уже у перших збірках поетеси одним із головних мотивів – дитинство, яке вбила війна. Вірші, що передають дитяче сприйняття найстрашнішої події ХХ століття – Другої Світової війни та фашистської навали, розповідають про потрясіння, пережиті не тільки самою поетесою, а й усім поколінням її ровесників. Саме вони не давали їй спокою і просилися на папір. Згодом ці події закарбувалися в низці поетичних творів.

Війна почалася, коли Ліні було лише одинадцять років. Перед війною заарештували та ув'язнили батька. А з початком війни для Ліни, тепер вже доньки «ворога народу», та її матері почалися «сумні біженські мандри». Ліна запам'ятала не лише постріли, пожежі та вибухи, «балетну школу»

замінованих полів, а й жорстокість німецьких солдат. Але важливішим уроком війни для дівчинки стало те, що навіть у «кривавому світі», коли залишається надія на милосердя лише «матінки святої», є місце для доброти простих людей — земляків:

Чужа бабуся ковдрою укриє,
Своє розкаже, ваше розпита.
І ні копійки ж бо не візьме зроду,
Бо що ви, люди, на чужій біді?!

Саме тоді у свідомості дівчини почав складатися образ нації у її найкращих особистостях, який вона створить потім у своїх віршах: «А може, то в душі свого народу я прихилила голову тоді?»

3. Аналіз поезії «Мій перший вірш написаний в окопі...»

Слайд 1

4. Виразне читання вірша підготовленим учнем

Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій од вибухів стіні,
коли згубило зорі в гороскопі
моє дитинство, вбите на війні.
Лилась пожежі вулканічна лава,
стояли в сивих кратерах сади.
І захлиналась наша переправа
шаленим шквалом полум'я й води.
Був білий світ не білий вже, а чорний.

Вогненна ніч присвічувала дню.
І той окопчик —
як підводний човен
у морі диму, жаху і вогню.
Це вже було ні зайчиком, ні вовком —
кривавий світ, обвуглена зоря!
А я писала мало не осколком
великі букви, шойно з букваря.
Мені б ще гратись в піжмурки і в класи,
в казки літати на крилах палітур.
А я писала вірші про фугаси,
а я вже смерть побачила впритул.
О перший біль тих не дитячих вражень,
який він слід на серці залиша!
Як невимовне віршами не скажеш,
чи не німою зробиться душа?!
Душа в словах — як море в перископі,
І спомин той — як відсвіт на чолі...
Мій перший вірш написаний в окопі.
Він друкувався просто на землі.

5. Запитання до аналізу твору

* Визначте тему поезії «Мій перший вірш написаний в окопі...»

(Розкрито теми «війна очима дитини» та «митець і доля народу».)

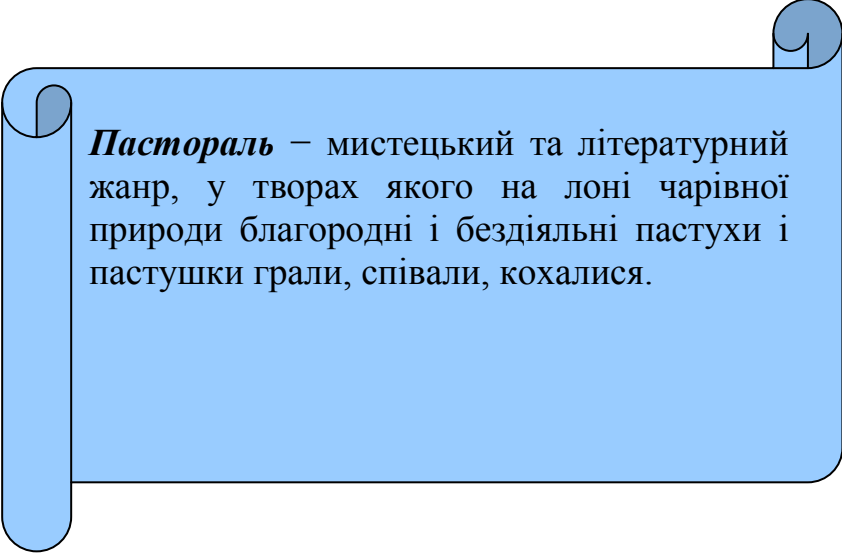
* Назвіть те, що Ліна Костенко вважає «недитячими враженнями».
(«Я вже смерть побачила впритул», «сипка од вибухів стіна», «пожежі вулканічна лава», «в сивих кратерах сади»: «переправа», що захлинається «шаленим шквалом полум'я й води», осколки, фугаси, окопчик тощо.)

* Доведіть, що написане — враження дитини. *(Розповідаючи про свої враження, авторка згадує типових для дитячої фантазії героїв: «Це вже було ні зайчиком, ні вовком», хоча в реальності – кривавий світ, обвуглена зоря!» Героїня вірша пише букви абетки осколком, в той час як повинна була б «гратись в піжмурки і в класи, в казки літати на крилах палітур», а замість нього дитина пише про фугаси.)*

* Яка метафора підкреслює несумісність дитинства і війни? *(«Згубило зорі в гороскопі моє дитинство, вбите на війні».)*

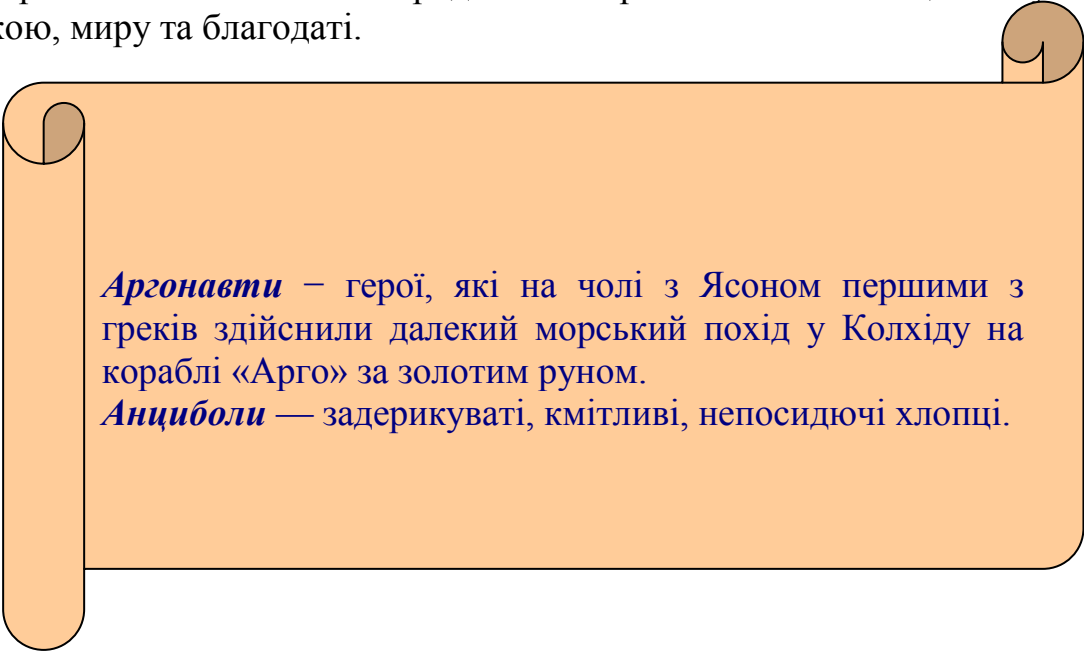
* Які художні засоби використовує поетеса, щоби змалювати жахи війни? *(Епітети: «пожежі вулканічна лава», «сиві кратери», «шалений шквал», «вогненна ніч кривавий світ», «обвуглена зоря»; антитеза: білий світ не білий вже, а чорний. Вогненна ніч присвічувала дню, протиставлення світу дитинства світу війни, порівняння: окопчик – як підводний човен у морі диму, жаху і вогню».)*

6. Аналіз поезії «Пастораль ХХ сторіччя». Словникова робота

Пастораль – мистецький та літературний жанр, у творах якого на лоні чарівної природи благородні і бездіяльні пастухи і пастушки грали, співали, кохалися.

Пастораль існує майже два тисячоліття. Він поширений у літературі, театрі, музиці і балеті. Пасторальна література була широко znana в Західній Європі (епоха Відродження), до нас дійшли спроби писати пасторальні пісні Г.С.Сковороди. Пасторальний світ – це панування спокою, миру та благодаті.

Аргонавти – герої, які на чолі з Ясоном першими з греків здійснили далекий морський похід у Колхиду на кораблі «Арго» за золотим руном.
Анциболи — задерикуваті, кмітливі, непосидючі хлопці.

7. Виразне читання вірша підготовленим учнем

ПАСТОРАЛЬ ХХ СТОРІЧЧЯ

Як їх зносили з поля!
Набрякли від крові рядна.
Трое їх, пастушків.
Павло, Сашко і Степан.

Розбирали гранату.
І ніяка в житті Аріадна
вже не виведе з горя отих матерів.
А степам
будуть груди пекти ті залишені в полі гранати,
те покиддя війни на грузьких слідах череди.
Отакі вони хлопці, кирпаті сільські аргонавти,
голуб'ята, анциболи, хоч не роди!
Їх рвонуло навідліг. І бризнуло кров'ю в багаття.
І несли їх діди, яким не хотілося жить.
Під горою стояла вагітна, як поле, мати.
І кричала та мати:
– Хоч личко його покажіть!
Личка вже не було. Кісточками, омитими кров'ю,
осміхалася шия з худеньких дитячих ключиць.
Гарні діти були. Козацького доброго крою.
Коли зносили їх, навіть сонце упало ниць.
Вечір був. І цвіли під вікнами мальви.
Попід руки держала отих матерів рідня.
А одна розродилась, і стала ушосте – мати.
А один був живий. Він умер наступного дня.

Слайд 2

Слайд 3

8. Запитання до аналізу твору

* Чому, на ваш погляд, твір названо пастораллю ХХ століття? (Пастораллю двадцятого сторіччя назвала Ліна Костенко свій твір тому, що він своїм змістом різко контрастує, не йде ні в які аналоги зі стародавніми ідиліями. Там життя, поезія, кохання, а тут смерть — смерть страхітлива, жахлива.)

* Чому хлопчиків поетеса називає аргонавтами? (У переносному значенні аргонавти — дослідники, ті, хто прагнуть пізнати світ, сміливі першовідкривачі. Це люди, які шукають щось для побудови нового, покращеного світу. Називаючи хлопців аргонавтами, авторка знов застосовує прийом парадоксу, адже саме прагнення до пізнання світу, властиве дітям, приводить їх до смерті.)

* Прокоментуйте смерть трьох хлопчиків серед білого дня у мирний час. Що, на ваш погляд, є її причиною? (Павло, Сашко і Степан розбирали заіржавілу гранату — «покиддя» війни і «їх рвонуло навідліг»... Поетеса не називає серед причин смерті дитячий непослух чи необачність. Причина одна — війна. Саме вона є причиною трагедії.)

* Знайдіть рядки, які найбільш викликають неприйняття і засудження війни як антилюдського явища. («Набрякли від крові рядки», «бризнуло кров'ю в багаття», «Личка вже не було. Кісточками, омитими кров'ю, осміхалася шия з худеньких дитячих ключиць».)

* Яке визначення трьох загиблих хлопчиків посилює почуття трагічної втрати? («Гарні діти були. Козацького доброго крою».)

* Знайдіть художні засоби, які поглиблюють трагічність події (Метафоричний зворот: «Коли зносили їх, навіть сонце упало ниць». По контрасту зі смертю в поезії змальовуються картини життя: цвітуть мальви,

спадають на землю вечорі й світанки, народжуються діти.)

Яке порівняння свідчить про незнищенність усього суцього, його оновлення, розвиток, вічний колообіг життя? («Вагітна, поле, мати». Життя неможливо зупинити, як неможливо зупинити зміну пір року, весняне оновлення та буяння життя влітку. Зв'язок часів і поколінь неможливо перервати, незважаючи на смерть, яка є лише часткою життя: «А одна розродилось, і стала ушосте – мати. А один був живий. Він умер наступного дня».*)

Яка головна думка твору? («Пастораль ХХ сторіччя» начебто запитує: до чого ж ми дійшли, люди, кому потрібні війни та їх криваві наслідки? Цей твір засуджує війну і закликає народи жити у злагоді, як жили пастушки з пасторальних творів минулого.*)

* Визначте віршовий розмір поезії та обумовленість вибору саме цього розміру. (*Поезія написана п'ятистопним анапестом, завдяки чому віри звучить з епічним розмахом, але без надриву, кожне слово в ньому виважене і несе значне смислове та емоційне навантаження.*)

* За допомогою якого прийому досягається експресивність строфи? (*За допомогою рубаної і влучної короткої фрази, зорових зображувально-виражальних засобів: «Набрякли від крові рядна», «Личка вже не було. Кісточками, омитими кров'ю, осміхалася шия з худеньких дитячих ключиць».*)

* Який міфологічний образ і з якою метою використано у вірші? (*Відчай і горе матерів поетеса передає через згадку про Аріадну. «Ниткою Аріадни» називають рятівний засіб виходу з дуже, скрутного становища. Ліна Костенко трансформує міф, з безнадією, розпачем говорить: «І ніяка в житті Аріадна вже не виведе з горя отих матерів».*)

* У чому особливості побудови вірша? (*Вірш побудований на антитезі заголовка твору і його змісту. Поетеса змальовує жахливий епізод, починаючи з кульмінації: убитих дітей несуть з поля.*)

9. Коротка лекція вчителя (учні ведуть конспект)

Наступним етапом уроку стане обговорення теми призначення поета і поезії, відповідальності митця перед народом у творчості Ліни Костенко. Людмила Тарнашинська писала: «Покликання поета – не тлумачити, не з'ясовувати, а передавати в слові своє відчуття часу, його аромат, так само, як не взаємообумовленість того, що ми звемо минулим та майбутнім». Ці слова можна віднести не тільки до віршів, що аналізувалися, а й до всієї поезії Ліни Костенко. У цьому ми переконаємося, проаналізувавши наступні вірші.

Появу теми призначення поета і поезії, відповідальності митця перед народом в поезії Ліни Костенко обумовила її нелегка творча доля. Становище внутрішньої дисидентки і поетеси, чий твори не допускалися до друку, було наслідком таких рис характеру поетеси, як максималізм та безкомпромісність. Саме вони обумовили появу в її поезії мотивів морального стоїцизму митця, значення слова в житті людини, суті мистецтва.

10. Виразне читання вірша «Доля»

ДОЛЯ

Наснився мені чудернацький базар:
під небом, у чистому полі,
для різних людей,
для щедрих і скнар,
продавалися різні Долі.

Одні були царівен не гірш,
а другі – як бідні Мінййони.
Хто купляв собі Долю за гріш.
А хто – і за мільйони.

Дехто щастям своїм платив.
Дехто платив сумлінням.
Дехто – золотом золотим.
А дехто – вельми сумнівним.

Долі-ворожки, тасуючи дні,
до покупців горнулись.
Долі самі набивались мені.
І тільки одна відвернулась.

Я глянула їй в обличчя смутне,
душею покликала очі.
– Ти все одно не візьмеш мене, -
сказала вона неохоче.

– А може, візьму?
– Ти собі затям, –
сказала вона суворо. –
За мене треба платити життям,
а я принесу тобі горе.

– То хто ж ти така?
Як твоє ім'я?
Чи варта такої плати?
– Поезія – рідна сестра моя.
Правда людська – наша мати.

І я її прийняла, як закон.
І диво велике сталось:
минула ніч. І скінчився сон.

А Доля мені зосталась.

Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться, –
у мене жодних претензій нема
до Долі – моєї обраниці.

Слайд 4

11. Словникова робота

Мінйони (фр. – «крихітка») – поширене у XVI столітті у Франції визначення фаворита, улюбленця особи, яка обіймає високу посаду в суспільстві, наприклад, короля.

Вірш «Доля» свідчить про те, що Ліна Костенко найвище за все

ставила обов'язок поета казати правду своїми віршами, навіть ризикуючи при цьому самим життям. Про це поетесі каже Доля, яку вона обирає на чудернацькому базарі:

За мене треба платити життям.
А я принесу тобі горе.

На запитання ліричної героїні: «Як твоє ім'я? Чи варта такої плати?» Доля відповідає:

Поезія – рідна сестра моя. А правда людська – наша мати».

За таку позицію, яка потребувала морального стоїцизму, поетеса все своє життя розплачувалася неприйняттям з боку влади: її твори заборонялися. І хоча Ліні Василівні вдалося уникнути сталінських тортур, переслідувань з боку радянських ідеологічних наглядців за виконанням вимог соцреалізму часів так даного «застою», готовність жертвувати життям за переконання була не просто позицією, якою можна, користуючись сучасними словами, попіаритися, а глибоким переконанням, зміцненим відомостями про долю багатьох митців, знищених радянською владою. У свої супутники та співрозмовники вона обирає тих, кого світ ловив, але не впіймав, стійких борців за свої переконання справжніх глашатаїв слова правди – Сковороду, Шевченка, Пушкіна.

«Творча майстерня». Створення учнями сценарію п'єси за опрацьованою поезією.

Доля

(п'єса на 1 дію за однойменною поезією Ліни Костенко)

На сцені – чимало людей. Жінки-Долі стоять півколом. Вони в різному одязі: простому, полатаному, трохи кращому, барвистому, темному, багатому, із хутра та ін. Повз них проходять покупці: парубки, дівчата, чоловіки, жінки – зупиняються, оглядають, торгуються. Гамірно. Остеронь, але ближче до глядачів стоїть жінка-Доля, вродлива, в охайному скромному вбранні, але з гордо піднятою головою.

Інша, з-поміж покупців, дуже схожа до жінки-Долі підходить до неї.

Жінка-покупець. Ти чому стоїш остеронь? Не хочеш, щоб тебе купили?

Жінка-Доля. Ніхто не візьме мене. І ти також.

Жінка-покупець. А може, візьму.

Жінка-Доля. *(суворо)* Ти зрозумій: я – непроста. Можу принести тобі горе, за мене, може, доведеться платити життям.

Жінка-покупець. Хто ж ти така? І як тебе звати, що за тебе треба платити таку високу ціну?

Жінка-Доля. Я – Доля. З рідною сестрою Поезією ми – доньки

Правди-матінки.

Жінка-покупець. Ой, як ти мені потрібна! У нас з тобою споріднені душі. Будь моєю, будь ласка.

Жінка-Доля. А не пожалкуєш? Добре подумай.

Жінка-покупець. Ніколи! Я непохитна у своїх переконаннях. Ходімо зі мною.

Жінка-Доля. Ходімо.

Жінки, обійнявши одна одну за плечі, виходять за сцену. Гамір стихає. Завіса.

Шульга Анастасія

12. Виразне читання вірша «Страшні слова, коли вони мовчать» підготовленим учнем

Страшні слова, коли вони мовчать,
Коли вони зненацька причаїлись,
Коли не знаєш, з чого їх почать,
Бо всі слова були уже чиймись.

Хтось ними плакав, мучився, болів,
із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди, і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!

Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія – це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.

Перше, на що звертаєш увагу, читаючи чи слухаючи цей вірш, – його афористичність. Фрази начебто закарбовуються в пам'яті: «Страшні слова, коли вони мовчать», «Людей мільярди і мільярди слів, а ти їх маєш вимовити вперше!», «Поезія — це завжди неповторність». Цей твір — ліричний роздум про значення слова в житті людини, суть мистецтва.

У вірші ідеться про митця, який знає, що не може дозволити собі повторювати щось, вже сказане кимось, вживати штампи. Він розуміє, що справжньою поезією є лише та, яка вражає, дивує, приголомшує новизною думки чи художньої форми, яка говорить про те, про що ще не писав жоден поет. Авторка впевнена, що геніальність – від Бога. У часи натхнення поет знаходить образи та сюжети у сфері, де царює безсмертя, отже, божественне: «Поезія — це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі». Цим твором Ліна Костенко говорить про значення слова в житті людини, сутність мистецтва, нагадує поетам про відповідальність перед суспільством, адже вони, ті, хто обрали важку долю глашатаїв правди, повинні промовляти її своїми словами, які ще не казав

до них ніхто.

Поетеса вдало використовує художні засоби – епітети (страшні слова, безсмертний дотик), метафори (слова мовчать, причаїлися), антитези (краса і потворність, асфальт й спориш).

Цей вірш є зразком філософської лірики. Написаний ямбом. Римування перехресне.

13. Робота з текстом поезій «Життя іде і все без коректур» та «Вже почалось, мабуть, майбутнє»

14. Виразне читання підготовленим учнем поезії «Життя іде і все без коректур»

Життя іде і все без коректур.
І час летить, не стишує галопу.
Давно нема маркізи Помпадур,
і ми живем уже після потопу.
Не знаю я, що буде після нас,
в які природа убереться шати.
Єдиний, хто не втомлюється, – час.
А ми живі, нам треба поспішати.
Зробити щось, лишити по собі,
а ми, нічого, – пройдемо, як тіні,
щоб тільки неба очі голубі
цю землю завжди бачили в цвітінні.
Щоб ці ліси не вимерли, як тур,
щоб ці слова не вичахли, як руди.
Життя іде і все без коректур,
і як напишеш, так уже і буде.
Але не бійся прикрого рядка.
Прозрінь не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.
Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш – то уже навіки.

15. Словникова робота

Коректура (лат. – «виправлення», «поліпшення») — процес виправлення граматичних і технічних помилок і недоліків у текстовому і графічному матеріалах, підготовлених для розмноження друкарським (або будь-яким іншим) способом. У вузькому сенсі – відтиск із друкарського набору, призначений для внесення виправлень.

Маркіза Помпадур — фаворитка французького короля Людовика XV. Мала великий вплив на короля, визначала політику країни впродовж майже двадцяти років.

Тур — вимерлий різновид тварин із роду справжніх биків.

16. Евристична бесіда з учнями

* Визначте тему вірша. (*Роздуми поетеси про суть життя, призначення людини на землі та її творчої праці, про невмирущі моральні цінності.*)

* До якого жанру ліричного твору можна віднести поезію? (*Вірш - медитація*)

* Яка головна думка твору? (*Зробленого не перепишеш, життя не має чернеток, над усім володарює час.*)

* Які художні засоби використовує авторка, щоб підкреслити плин часу? (*За допомогою персоніфікації поетеса передає стрімкий плин часу, миттєвість людського життя в часі. Образ минулого створено двома образами: біблійного потопу як розплати людства за гріхи та маркізи Помпадур — фаворитки Французького короля Людовіка XV.*)

* Назвіть мотиви твору. (*Сенс людського життя — «зробити щось, лишити по собі»; тривога за майбутнє світу: як зберегти природу, як збудити відповідальність людини за все суще на землі; мотив відповідальності творця за слово, за кожний написаний рядок, за творчість.*)

* Що найголовніше для ліричної героїні? (*Творчість, прагнення оберігати свою душу від гріхів, не примножувати вже зробленого колись зла: Людині бійся душу ошукать, / бо в цьому схибиш – то уже навіки.*)

17. Виразне читання підготовленим учнем поезії

«Вже почалось, мабуть, майбутнє...»

У цьому вірші поетеса знов розмірковує про суть життя, призначення людини на землі та її творчої праці, про невмирущі моральні цінності. Жанр – вірш-медитація.

* * *

Вже почалось, мабуть, майбутнє.

Любіть травинку, і тваринку,

Оце, либонь, вже почалось...
Не забувайте незабутнє,
воно вже інеєм взялось!
І не знецінюйте коштовне,
не загубіться у юрбі.
Не проміняйте неповторне
на сто ерзаців у собі!
Минають фронди і жіронди,
минає славне і гучне.
Шукайте посмішку Джоконди,
вона ніколи не мине.

і сонце завтрашнього дня,
вечірню в попелі жаринку,
шляхетну інохідь коня.
Згадайте в поспіху вагона,
в невідворотності зникань,
як рафаелівська Мадонна
у вічі дивиться вікам!
В епоху спорту і синтетики
людей велика ряснота.
Нехай тендітні пальці етики
торкнуть вам серце і уста.

Слайд 5

18.Словникова робота

Ерзац – неповноцінний замітник, сурогат, підробка.

Фронда (фр. – «праща») — громадянська війна, або низка протиурядових повстань у Франції 1648-1652 рр. У розмовній мові на згадку про ті події вираз «фронда» або «фрондерство» означає бравату перед владою без бажання радикальних змін.

Жиронда – політичне угруповання, фактично партія, часів великої французької революції, яка отримала назву від департаменту жиронда.

Інохідь коня – спосіб пересування, за якого кінь одночасно ставить обидві ноги з одного боку, а потім обидві ноги з другого боку

Джоконда – всесвітньо відома картина італійського художника

Леонардо да Вінчі «Мона Ліза дель Джоконда».

Рафаелівська Мадонна – всесвітньо відома картина італійського художника Рафаеля Санті «Сикстинська Мадонна».

19. Евристична бесіда

- * Визначте головні об'єкти інтересу авторки.
- * Про які знакові події та явища часу згадує поетеса?
- * Яке значення для людства мають ці події?
- * Яка, на ваш погляд, ідея вірша?

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Узагальнювальна бесіда

- * Які основні мотиви лірики Л. Костенко?
- * Які кольори переважають у її віршах, присвячених війні з фашистською Німеччиною?
- * Чому Ліна Костенко назвала вірш трагедійного звучання «Пастораль ХХ сторіччя»?
- * Визначте жанрову особливість пасторалі.
- * Що протиставлено в поезії «Вже почалось, мабуть, майбутнє...»?
- * Які цінності, на думку поетеси, є найважливішими в нашому житті (поезії «Життя іде і все без коректур...», «Вже почалось, мабуть, майбутнє...»)?
- * Як розкрито мотив сенсу життя в поезії «Життя іде і все без коректур...»?
- * Яким є значення слова та мистецтва в житті людини (за поезією «Страшні слова, коли вони мовчать...»)?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- * Завдання для всього класу: опрацювати тему за допомогою конспекту.
- * Завдання для творчої групи (п'ять учнів): підготувати презентацію теми «Пейзажна лірика Ліни Костенко». (Це завдання група отримала заздалегідь. Учні готують повідомлення, виразне читання віршів, які входять до циклів «Осінні каравани» та «Невидимі причали»).
- * Індивідуальні завдання:
 - підготувати виразне читання віршів «Світлий сонет», «Хай буде легко. Дотиком пера...», «Недумано, негадано...»,
 - скласти поезію, намалювати малюнки, створити ілюстрації.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Рефлексія

- *Справжнім відкриттям для мене стало...
- * За допомогою віршів Ліни Костенко я визначив (ла) для себе значення мистецтва для людини. Воно у ...

Урок 3

Пейзажна та інтимна лірика Ліни Костенко. Майстерність поетичної мініатюри

Мета: ознайомити учнів із пейзажною та інтимною лірикою Ліни Костенко, допомогти усвідомити ідейно-художнє багатство, естетичність, філоофічність її поезії, дати учням можливість заглибитись у художній світ лірики поетеси, проїнятись його ошляхетнювальним впливом, зрозуміти красу поетичної форми віршів Ліни Костенко; розвивати усне зв'язне мовлення, асоціативне мислення, уміння аналізувати ліричні твори, чітко й відверто висловлювати свої думки, уміння виразно читати поезії, соціальну, комунікативну, творчу компетентність.

Теорія літератури: обрамлення в поезії; пейзажна лірика, архетипні образи, поетична мініатюра, катрен (повторення).

Обладнання: портрет Ліни Костенко, збірки поезій «Вибране» та «Сад нетанучих скульптур».

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Фронтальне опитування

- * Визначте основні мотиви лірики Ліни Костенко,
- * Поясніть зміст назви «Пастораль ХХ сторіччя». Чому поезію названо саме так?
- * Визначте жанрову особливість пасторалі як жанру.
- * Що протиставлено в поезії «Вже почалось, мабуть, майбутнє...»?
- * Які цінності, на думку поетеси, є найважливішими в нашому житті (поезії «Життя іде і все без коректур...», «Вже почалось, мабуть, майбутнє...»)?
- * Як розкрито мотив сенсу життя в поезії «Життя іде і все без коректур...»?
- * Яким є, значення слова та мистецтва в житті людини (за поезією; «Страшні слова, коли вони мовчать...»)?

2. Повторення понять теорії літератури: поетична мініатюра

Мініатюра (лат. — «червона фарба», «кіновар») — невеликий за обсягом, цілком довершений художній твір, який узагальнює чи типізує картини. Лірична мініатюра присвячується подіям життя письменника та віддзеркалює його емоційний відгук на них.

Катрен — строфа з чотирьох рядків, чотиривірш.

ІІІ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— «Творчість Ліни Костенко — приклад шляхетного служіння поезії. І докір тим, хто свою іскру божу послідовно глушив марнослів'ям кон'юнктури», — сказав В. Базилевський, український письменник, літературний критик, перекладач. Такою творчість поетеси була завжди. І зовсім неважливо, про що писала Ліна Костенко: їй завжди вдавалося торкнутися найважливіших проблем буття та гострих питань часу. У цьому ми переконуємося, знайомлячись з пейзажною та інтимною лірикою видатної поетеси.

ІV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Загальна характеристика пейзажної лірики поетеси

Що таке пейзаж в літературному творі? Нині в літературознавстві відсутнє однозначне, чітке, всебічне його визначення, більшість наукових джерел коментують його по-різному. Узагальнене визначення цього поняття може бути таким: «*Літературний пейзаж* — це образ живої і неживої (створеної людськими руками) природи у творі, що є змістовим і композиційним елементом, виконує зображувально-виражальні та емоційно-естетичні функції і підпорядкований ідейно-художньому задуму твору». До цього слід додати, що через картини природи поет осмислює сутність людського буття, передає свій душевний стан, свій погляд на життя та світобудову.

Яку ж роль виконує пейзаж у ліриці Ліни Костенко?

1-й учень. Говорячи про пейзаж у ліричних творах Ліни Костенко, літературознавці відзначають, що у поезіях цього автора дуже міцна змістова основа, що є характеристикою швидше епічного, аніж ліричного твору.

Поезія Ліни Костенко характеризує повне злиття ества ліричної героїні з природою. Але поетеса не відсторонюється від реалій дійсності, природа тісно переплітається в її поезії із сучасним життям «Душа підіймається до вищої. Душа обчислює суму площ: минуле – майбутнє – живі і знищені – правда – поезія – атомний дощ. Дракон – Атлант – телефон – калина – віра – вірус – мільярди – нулі».

Природа є в її поезії виразником душевного притулку людини, джерелом наснаги і творчого натхнення: «Отут я стою під замисленим небом на чорних вітрах світових веремій, і в сутичці вічній святого з ганебним світлішає розум зацькований мій»; «Обступи мене, ліс, як в легенді про князя Хетага...»; «Щасливиця, я маю трохи неба і дві сосни в туманному вікні». Циклічність змін у природі суголосна змінам у людському житті, а ліричний герой поезії споріднений із природою завдяки своєму ментальному світовідчуттю.

Через образи природи Ліна Костенко порушує інші важливі проблеми: минущість людського життя (*«Мені відкрилась істина печальна: життя зникає, як ріка Почайна»*), поет і сучасність (*«Але поет природний, як природа. Од фальші в нього слово заболить»*), суспільні проблеми (*«Всі ми яблуні, облиті купоросом»*), історична пам'ять (*«Давай попливемо у ніч коротку назад по ріці незворотнього часу»*), екологічна криза (*«Ластівки тікають із Європи»*) тощо.

Слайд 1

2-й учень. Для Ліни Костенко тема природи завжди на чільному місці, вона допомагає поетесі художньо осягнути складні взаємостосунки між природою і людиною. Природу поетеса сприймає надзвичайно тонко, розуміє її. Ось як пише Ліна Костенко про своє сприйняття природи:

Мене ізмалку люблять всі дерева,
і розуміє бузиновий Пан,
чому верба, від крапель кришталева,
мені сказала «Здрастуй!» – крізь туман.
Чому ліси чекають мене знову,
На щит піднявши сонце і зорю.
Я їх люблю. Я знаю їхню мову.
Я з ними теж мовчанням говорю.

(«Мене ізмалку люблять всі дерева»)

Поетеса здатна відчувати свою єдність з природою, навіть якусь розчиненість у ній:

Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є
моя найвища сутність.

(«Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить»)

Лірична героїня заглиблена в таємниці того первісного стану буття, коли два світи взаємозбагачувалися, взаємопроникали, а людина практично розчинялася в природі.

3-й учень. Чільне місце в поезії Ліни Костенко серед образів природи посідає ліс. Поезія «Цей ліс живий» ще раз підтверджує здатність поетеси розуміти природу. Ліс у вірші – жива істота. Все, що автор бачить у лісі, все, що відбувається у ньому, олюднюється:

Старезні пні, кошлаті поторочі,
Літопис тиші пишуть у траві.
Дубовий Нестор дивиться крізь пальці
На білі вальси радісних беріз.
І сонний гриб в смарагдовій куфайці
Дощу напився і за день підріс.
Багряне сонце сутінню лісною
У просвіт хмар показує кіно,
І десь на пні під сивою сосною
Ведмеді забивають доміно.

Слайд 2

Образ старого лісу сприймається поетесою саме так, як він, мабуть, сприймався далекими пращурами-слов'янами, які в кожному дереві і в кожній рослині бачили живу істоту.

Поетеса тонко реагує на всі «стани» і «зміни настрою» природи: Два перші рядки поезії «Пекучий день... лісів солодка млява...» змальовують спекотний літній день, а потім подається картина грози:

Тремтіння віт, і жах, і насолода.
Шаленство злив у білому вогні!

У останніх двох рядках показана повна відповідність духовного стану ліричної героїні і природи (поетичний паралелізм):

Ну, от і все. Одплачеться природа.
Їй стане легше, певно. Як мені.

4-й учень. Образи лісу і дерев у образній системі лірики Ліни Костенко не є статичними, вони постійно еволюціонують, подаються автором з різних точок зору.

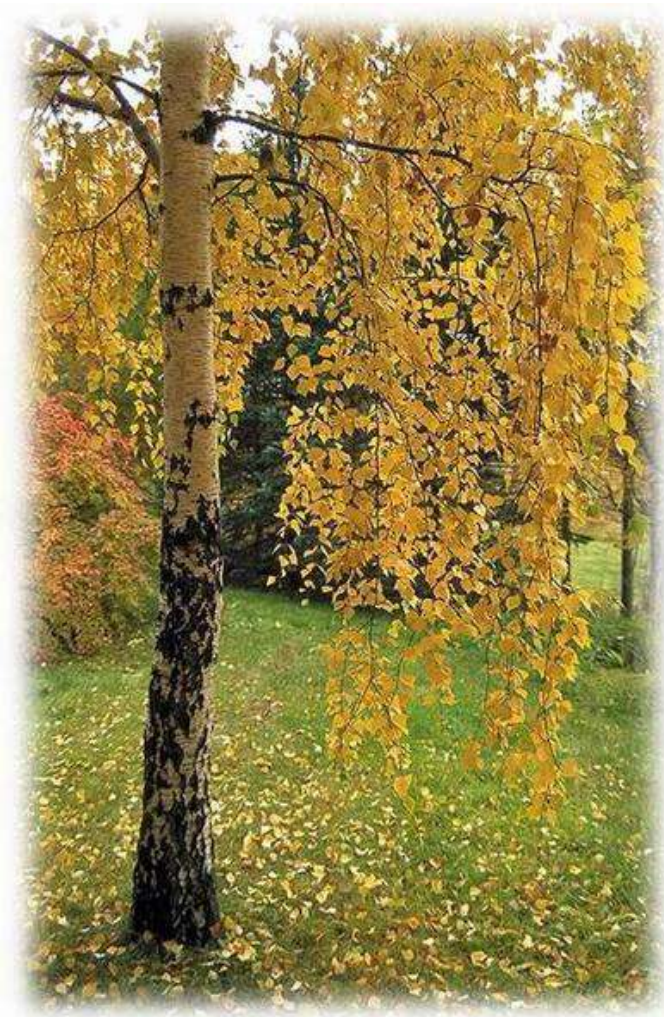
Наприклад, змальовуючи осінній ліс у поезії «Сосновий ліс перебирає струни», поетеса говорить:

Це сивий лірник. Він багато знає.
Його послухать сходяться віки.

У поезії «Самі на себе дивляться ліси» осінній ліс захоплює красою природи, багатством осінніх фарб:

Самі на себе дивляться ліси,
розгублені од власної краси.
Немов пройшов незримий Левітан?
то там торкнув їх пензликом, то там.
Осінній вітер одгуляв, затих.
Стоїть берізонька – як в іскрах золотих.

Слайд 3

Осінні пейзажі посідають важливе місце в ліриці Ліни Костенко. Але кожен твір, присвячений осені, – особливий. Витонченим шедевром поетичного мистецтва є поезія «Осінній день, осінній день, осінній»:

Осінні айстри горілиць зайшлися болем.

Ген килим, витканий із птиць, летить над полем.

Багдадський злодій літо вкрав, багдадський злодій.

І плаче коник серед трав – нема мелодій.

Слайд 4

Інколи природа у ліричних творах Ліни Костенко стає співрозмовником ліричної героїні. Наприклад, у поезії «Виходжу в сад, він чорний і худий». Тут природа веде такий діалог з ліричною героїнею:

І він спитав: – Чого ж ти не прийшла
у іншу пору, в час мого цвітіння?
А я сказала: – Ти мені один
о цій порі од нині і довіку.

5-й учень. «Костенко має глибинний зв'язок з природою – зазначає австралійська дослідниця творчості поетеси Галина Кошарська. – Вона постійно оживає в її спогадах, даруючи душевну рівновагу та велику втіху. Для неї природа завжди жива; вона дає задоволення на естетичному та емоційному рівнях». Природа, за Ліною Костенко, не тільки жива, а ще й наділена розумом і почуттями. Поетеса інколи зіставляє людину і природу, віддаючи перевагу останній:

Поїдемо поговорити з лісом,
А вже тоді я можу і з людьми.

6-й учень. Актуальною у творчості поетеси є тема екологічної кризи.

У творчості Ліни Костенко є кілька поезій, присвячених власне екологічній проблемі. Одна з них «Ще назва є, а річки вже немає». Перші два катрени – це дві самостійні картини, які увиразнюють одна одну. Кожен наступний мікрообраз є наслідком тієї причини, що річка загинула

– від неї залишилася тільки назва, яка нагадує: вона все-таки була, жила своєю благодаттю довкілля. А зараз «усохли верби, вижовкли рови, і дика качка тоскно обминає рудиментарні залишки багви». Степ став особливо спекотним без річки. У небі – «зморений лелека». Земля потріскалась без води: «У берегів потріскались вуста». Міст «світить ребрами» – він втратив свою одвічну функцію. Створений пейзаж змушує відчувати, що цей занепад стосується кожного і задуматись про наслідки...

Ще трагічніше ця тема звучить у поезії «Жоржини на чорнобильській дорозі», але тут не з'ясовуються причини і наслідки. Опис забрудненої природи є констатацією факту:

Роса — як смертний піт на травах,
на горіхах.
Але найбільше стронцію у стріхах.
Хто це казав, що стріхи традиційні?
У нас і стріхи вже радіаційні.

Слайд 5

Тема Чорнобильської трагедії поглиблюється у наступній поезії, з того ж таки циклу «Інрустації»:

Атомний Вій опустив бетонні повіки.
Коло окреслив навколо себе страшне.
Чому Звізда-Полин упала в наші ріки?!
Хто сів цю біду і хто її погине?

.....

Загидили ліси і землю занедбали.

Поезії Ліни Костенко на екологічну тему змушують проіннятися тривогою за долю нашої природи. Найважливіший висновок, який читач повинен зробити після знайомства з пейзажною поезією Ліни Костенко, такий: природа – це не просто буденні степ, трава, річка, ліс, сонце, дощ і вітер, а дарований Богом дивосвіт, у якому ти знаходиш красу, спокій, взаєморозуміння, відновлюєш свої сили, вражаєшся радістю існування.

У спілкуванні з травами й деревами, птахами й небом, сонцем вітром лірична героїня відкритіша, ніж у розмові людьми. Тільки наодинці з природою можна до кінця бути самим собою, нікого не боятися, не лицемірити, не шукати компромісів.

2. Огляд циклів «Осінні карнавали», «Невидимі причали»

1-й учень. У творчості Л. Костенко є особливий цикл «Осінні карнавали». Він складається з 27 віршів і входить до збірки «Видане» (1989).

Центральним у циклі є образ осені. Вона показана різною: Ранньою, сповненою, мов жінка, гарячої жагучості («Осінь жагуча»), то пізньою, яка ось-ось має перейти в зиму («Осінь убога»). Осінь буває й осяяною сонцем, і оповитою туманами.

Осінь, за Ліною Костенко, – це не тільки пора збирання плодів чи пора «відлітання радості, птиць». Осінь змушує замислитися над минулим і майбутнім.

Слайд 6

Для Ліни Костенко – осінь не тільки пора духовної зрілості, це ще й осінь життя. Осінь у більшості поезій змальовується не як час, а стан душі, настрої: «Так думки печаль пролоскотала, Що, як сад, під зливою живу». Лірична героїня порівнює своє життя із садом під зливою, бо її «думки печаль пролоскотала», а життя впівголосу, впівсили не лишає місця для щастя. Для відтворення стану душі ліричної героїні поетеса використовує не лише архетипний образ осені, а й інший образ-архетип – сад. Образ саду майстерно відтворює, надає можливість зрозуміти емоційний настрій ліричної героїні, відчуті її смуток і тривогу: «Скільки цвіту з мене обтрусили... Скільки яблук з мене продали!»

У вірші «Марнували літечко, марнували» гостро відчувається усвідомлення «осені» життя, наближення до межі переходу за грань буття: «Марнували літечко, марнували. А тепер осінні карнавали. Душа задивиться в туман і марить обрисами літа».

У вірші «Пробачте, осінь, я вас не впускаю» можна зрозуміти, що лірична героїня відчуває панічний страх перед скороминущистю людського життя. «Мороз на скронях» ототожнюється із сивиною у волоссі.

Коли життя добігає кінця, потрібно поспішати збирати плоди, які дозрівали упродовж усього життя, «Бо вже пливе Левіафан, і треба поспішати». Поетеса в образі осені виражає сутність людського життя, зокрема його плінність і проминальність.

Мотив туги прощання з літом звучить у поезіях «Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль», «Ті журавлі, і їх прощальні сурми...». «Розвиднилось траві – упали такі роси!» «Стриптизи осені» тощо.

Поетичний образ осені формується через слово, колір, звук. Особливо часто зустрічається в поезіях Ліни Костенко жовтий або золотий (гнітючий) колір, адже саме жовтий колір є еквівалентом душевного болю, смутку, страждання, супутником смерті та незмінним атрибутом загибелі. Кольорова гама Л. Костенко складається з таких барв: жовтої, янтарної, золотої, червоної, рожевої, срібно-зеленої, синьо-голубої, сірої. («Жовтий падолист», «жовта раса груш», «Строката хустка — жовте і багряне», «Яка рожева й синя», хуртовина!» Наскрізною гамою в циклі є золота, за допомогою якої створюються метафори: «Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль»; «Стоїть берізонька – як в іскрах золотих»; «І молоді над смужкою лісів поставив позолочений апостроф» тощо.

Часто в Л. Костенко є осінні пейзажі, у яких «збігаються» різні барви, і кожна має самостійний сенс, хоча усі разом вони створюють картину осені:

Близнята-зерна туляться в покоси,
біжить юрба червонощоких руж,
сплять солодко черкуси-негритоси,
біляві яблука і жовта раса груш.

(«Осінь жагуча»)

Інколи до фарб осені додається зелена фарба, яка є символом живої природи літньої пори:

Красива осінь вишиває клени
червоним, жовтим, срібним, золотим.
А листя просить: — Виший нас зеленим
Ми ще побудем, ще не облетим.
(«Красива осінь вишиває клени...»)

Кожен вірш циклу має, крім осені, ще й другу – інтимну тему, яка вирішується у співпричетності до осені й взагалі – до природи. Спогади, сердечний «щем» – це не тільки зовнішня метафоричність, а й ще щось, що сховане в підтексті.

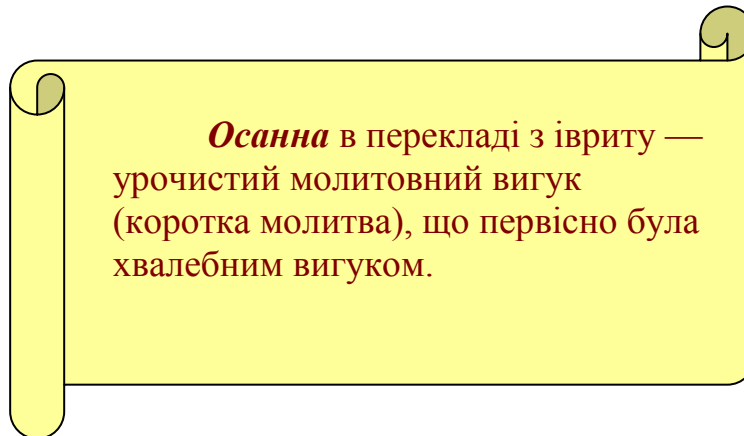
У пейзажній ліриці Ліни Костенко часто ідейною домінантою стає філософський мотив: осінь у природі – це підсумок життя, коли час пожинати плоди свого труду, озирнутися й оцінити пройдений шлях: «Оце і є усі мої права. Уже й зникає сонце за горбами – сад шепотів пошерхлими губами якісь прощальні золоті слова...».

Фактично кожний твір, присвячений осені, має своє, притаманне тільки йому, технічне вирішення.

3. Виразне читання вірша «Осінній день, осінній день, осінній!»

(На тлі мелодії «Пори року»).

4. Словникова робота

5. Аналіз вірша «Осінній день, осінній день, осінній!» *Бесіда*

* Визначте особливості поетичного синтаксису вірша. (Алітерація, що надає тексту якоїсь магичності.)

* Визначте настрої вірша. (Захоплення осінню та легкий відтінок суму: «Осанна осені, о сум!»)

* Назвіть образи – ознаки осені. (Айстри, що уже, вражені першими морозами, вервечки птахів над полем, коник серед трав, у якого скінчилися мелодії.)

* Який колір використано для змалювання картини осені? Чому саме він? (Цей колір синій замість традиційного жовтого, золотого, червоного. Два

перших рядки навіюють враження сонячного осіннього дня, залитого теплом та золотом, але синій, холодний колір нагадує, що осінь уже прийшла.)

* Який, на вашу думку, троп є найбільш уживаним у поезії? Наведіть приклади. (*Метафора. Останні айстри горілиць зайшлися болем; килим, витканий із птиць.*)

1-й учень. Цикл «Невидимі причали»

«І засміялась провесінь: – Пора! – за Чорним Шляхом, за Великим Лугом – дивлюсь: мій прадід, і пра-пра, пра-пра – усі ідуть за часом, як за плугом».

Так починається книжка Ліни Костенко «Сад нетанучих скульптур», так починається ліричний цикл «Невидимі причали», яким відкривається збірка.

У вищезгаданому вірші Л. Костенко зосереджує увагу саме на життєдайній функції часу, на трактуванні прогресу як ненастанного творчого розвитку; епіфора, трохи видозмінюючись, вияскравлює ідею зв'язку поколінь, зв'язку епох:

І що зорю? Який засію лан?
За Чорним Шляхом, за Великим Лугом.
Невже і я в тумані – як туман –
І я вже йду за часом, як за плугом?..

Вірші Ліни Костенко звертаються до людини, до її сумління, не дають йому спокою, поетеса весь час примушує його працювати, співпереживати з людьми і світом, жити болями рідного куточка землі й Всесвіту, відчувати біль покинутої хати, пересохлої й замовклої криниці, заляканих рук шовковиці, забитих вікон... Замок на покинутій хаті у вірші «Затінок, сутінок, день золотий...» – конкретний образ, символ спустошення, самотності, наче болить і волає про біль самоти, про трагедію вмирання колись живого, багатобарвного й багатозвучного, повнокровного світу, на зміну якому прийшло оце холодне й німе залізо.

Л. Костенко спонукає сучасників шукати свої розтрачені, занедбані замулені джерела: вона як про найглибшу трагедію говорить про втрату цих джерел, отже, про втрату людського начала. Нагнітаючи трагедійно забарвлені образи, трагедійні запитання, вона справді мучить ними душу свого адресата – читача, прагне пробудити в ньому сором, прагнення очистити душу, адже пам'ять, до якої закликає поетеса, – це біль, провина й водночас очищення, облагородження. І від тих нещадних, відверто трагічних образів вона веде нас у світ, хай не досягнутої сьогодні, але бажаної гармонії, тієї гармонії, що робить нас людьми, вириваючи з темряви манкуртівського безпам'ятства.

Білий причілок оббила сльота. Хто там квилить у цій хаті ночами?
Може, живе там сама самота, соває пустку у піч рогачами? Може, це біль наш, а може, вина, може, бальзам на занедбані душі – спогад криниці, і

спогад вікна, спогад стежини і дикої груші... Цей спогад – вияв любові до «малої» батьківщини, з якої виростає (і без якої не може вирости) любов до всієї Вітчизни, нарешті, до Землі, планети нашої, до людства, до життя. Бездумно-бадьорі, пафосні заклики до перетворення природи, в якій треба взяти все, не чекаючи від неї милості, виховували не активних громадян, не гуманістів, а диких нищителів, бездумних і бездушних споживачів. Отож спогад, який пробуджує в душах сучасників Ліна Костенко, то спогад олюднюючий, спогад, що пробуджує й патріотичні, й інтернаціональні, й загальнолюдські почуття.

«Акварелі дитинства» – здавалось би, зразок «тихої» суб'єктивно-психологічної, пейзажно-філософської лірики, але, сповнений глибинного патріотичного почуття, шаноби до загальнолюдських цінностей, цей вірш є могутнім виховним зарядом. Л. Костенко – майстер деталі, метафоричного і предметно точного образу, відчутного на дотик, зримого, пластичного, що створює настрій, дає відчутти аромат часу й місця дії.

Вслухаючись у музику народного слова, в музику ще язичницьких імен, у прадавні назви наших міст і річок (Чернігів, Купава, Дніпро, Трипілля), вдивляючись у плин вічної ріки, поетеса чує ходу історії, відчуває й розгадує її трагічні і прекрасні таємниці; вона розуміє і вчить нас розуміти мінливість часу й те вічне, стійке начало, що живе в ньому, ті вічні й стійкі істини, які мають жити в нашій історичній пам'яті: краса, любов, вірність. Їхню ціну здатний пізнати лише той, хто знає ціну «своїх», дорогих із дитинства образів «малої» батьківщини, через які розкривається світ у всій його багатогранності. І ті корчі, і те коріння, розмите повинню з весни, і золотаве звечоріння в зелених кучерях сосни.

І ті роки, що так промчали,
і пароплав той, і гора...
Це вже невидимі причали
в глибокій пам'яті Дніпра.

Слайд 7

«Невидимі причали в глибокій пам'яті Дніпра» не є безбарвними; вони освітлені спогадами ліричної героїні, постають на обрії душі яскравими кольоровими образами.

У вірші «Дзвенять у відрах крижані кружальця...» через реалії побуту розкривається висока поезія почуттів – суму, туги й любові: суму й туги за молодістю, за життям не лише конкретної людини, а й природи, рідного тобі середовища й цілого світу; любові до цього прекрасного світу, минушого у своїх конкретних виявах і водночас вічного своєю незнищеною спроможністю оживати, оновлюватись. Побутовий образ у Ліни Костенко – це справді поетичний образ вітчизни, життя, світу. І саме краса цього світу викликає такий гострий біль розлуки з ним. Але і про розлуку поетеса говорить без надриву, благородно стримано, чим посилюється внутрішня драматичність:

І хата, й тин, і груша серед двору,
і кияшиння, чорне де-не-де,
все згадує себе в свою найкращу пору.
І стежка, по якій вже тільки сніг іде...

Останній рядок, обірване, недомовлене речення – наче тихий стогін, притамоване ридання. І скільки благородства, людяності, справжньої мужності в цих стриманих словах, у цій реалістичній оцінці сьогодення й у надії на те, що «найкраща пора» знов прийде на зміну сніговиці... Хай ця надія приглушена останнім акордом смутку й навіть трагічної туги – людина не може в кожній ситуації життя свого бути бадьорою, стопроцентно оптимістичною. Але справжній гуманіст (а поет і гуманіст — синонімічні поняття) володіє почуттям історичного оптимізму, почуттям перспективи. Це почуття постійно живе в поезії Л. Костенко.

6. Виразне читання підготовленим учнем вірша «Українське альфреско»

Над шляхом, при долині, біля старого граба,
де біла-біла хатка стоїть на самоті,
живе там дід та баба, і курочка в них ряба,
вона, мабуть, несе їм яєчка золоті.
Там повен двір любистку, цвітуть такі жоржини,
і вишні чорноокі стоять до холодів.
Хитаються патлашки уздовж всієї стежини,
і стомлений лелека спускається на хлів.
Чиєсь дитя приходить, беруть його на руки.
А потім довго-довго на призьбі ще сидять.
Я знаю, дід та баба – це коли є онуки,
а в них сусідські діти шовковицю їдять.

Дорога і дорога лежить за гарбузами.
І хтось до когось їде тим шляхом золотим.
Остання в світі казка сидить під образами.
Навшпиньки виглядають жоржини через тин...

Слайд 8

7. Словникова робота

Альфреско — настінний живопис водяними фарбами по штукатурці.

Архетипні образи — первинні образи-символи, які існують у підсвідомості кожної людини і передаються з покоління до покоління як особливо значущі. Архетипними образами для українців є мати, дитя, родина, лелека, біла хата, рідна земля, соловейко, жайворонок, зозуля.

8. Евристична бесіда

* Наведіть приклади використання архетипних образів в українській літературі. (Наприклад, у вірші Т.Г.Шевченка «Садок вишневий коло хати» архетипними образами є вишневий садок, старенька мати, дочка на виданні, втомлені плугарі, селянська, сім'я, мирна родинна вечерея, тьохкання соловейка, вечірні пісні)

дівчат.)

* Назвіть образи архетипи з поезії «Українське альфреско». (Біла-біла хатка, дід та баба, любисток, вишні чорноокі, лелека, дитя, дорога, образи, жоржини, що виглядають через тин.)

* Розкажіть про героїв вірша, використовуючи для аргументації думки художні деталі вірша. (Це дід та баба, які живуть у достатку («курочка в них ряба, вона, мабуть, несе їм яєчка золоті»), працьовиті (живуть у доглянутій білій-білій хатці, оточеній тином, через який виглядають жоржини), добрі та людяні («Чиєсь дитя приходить, беруть його на руки», «в них сусідські діти шовковицю їдять», але самотні («дід та баба – це коли є онуки», і хатка їхня стоїть на самоті.) »

* Визначте мету використання архетипних образів у творі. (Архетипні образи використані насамперед для створення образу України. Вони покликані впливати на читача, на його історичну пам'ять, нагадуючи про моральні, етичні та естетичні цінності українців.)

* Чи відомі з вірша причини самотності старих, згасанні їхнього роду? (Ні, поетеса не називає цих причин, невідомо їй те, чи мають старі дітей.)

* Чи вважає авторка долю старих трагічною? (Хоч вірш є сумним, поетеса не вважає долю старих трагічною, адже вони зберегли у собі людяність, до них тягнуться діти, вони до останніх днів працюють. Вони відкриті для світу, для людей, вони – частка нації, різноманітної, різнобарвної України.)»

* Якою є, на вашу думку, ідея твору? (Головне для людини — прожити гідне життя, сповнене працею і добром. Не важливо, чи залишив хтось після себе нащадків – своїх дітей. Нащадком може стати будь хто, якщо йому передасться доброта, людяність, працьовитість, патріотизм – ті моральні цінності, на яких тримається нація. Можливо, у цьому розумінні, нащадками старих стануть ті діти, яких вони беруть на руки, і ті, хто їсть шовковицю з саду діда та баби.)

9. Зорові і слухові образи у віршах «Двори стоять у хуртовині айстр...», «Ті журавлі і їх прощальні сурми...». Майстерність поетичної мініатюри («Я вранці голос горлиці люблю...»), обрамлення в поезії.

Слово вчителя

– Євген Гуцало писав: «Світ жіночої поезії Ліни Костенко дуже різноманітний, тут є і любов, є зачарування й розчарування, є така зрозуміла ностальгічна залюбленість у рідну землю... Наскрізне почуття любові, що проходить через її поезії, – це почуття драматичне й трагедійне». Добираючи епітети до творів любовної лірики поетеси, Григорій Клочек зупиняється на слові «красиві» і вказує на те, що у «художній манері Ліни Костенко домінує така риса, як власне краса мистецького виконання».

Однією з особливостей інтимної лірики є те, що поетеса уміло пов'язала прояви почуття кохання з явищами природи. У любовній ліриці природа часто персоніфікується письменницею, але не існує постійно, а у взаємозв'язку із внутрішнім світом ліричної героїні. Інтимна тема Ліни Костенко вирішується узагалі – до природи та у співпричетності до осені. Спогади, сердечний «щем» – це не тільки зовнішня метафоричність, а ще й щось, що сховано у підтексті.

10. Виразне читання учителем вірша «Двори стоять у хуртовині айстр...»

Двори стоять у хуртовині айстр.
Яка рожева й синя хуртовина!
Але чому я думаю про Вас?
Я Вас давно забути вже повинна.
Це так природно – відстані і час.
Я вже забула. Не моя провина, –
то музика нагадує про Вас,
то раптом ця осіння хуртовина.
Це так природно – музика і час,
і Ваша скрізь присутність неловима.
Двори стоять у хуртовині айстр.
Яка сумна й красива хуртовина!

Слайд 9

Евристична бесіда

* Назвіть зорові образи, які становлять картину осені. (*Рожеві та сині айстри – квіти осені.*)

* Чому в читача виникає почуття впевненості, що кохання ліричної героїні у минулому? (*«Яка сумна й красива хуртовина». Така психологія людини: коли людина сумна і невесела, то й все навкруги здається теж сумним і невеселим.*)

* Які слухові та зорові образи створюють відчуття присутності коханого для героїні? (*«Музика нагадує про Вас. то раптом ця осіння хуртовина», отже, квіти.*)

* Чому саме в саду, в час буяння осінніх квітів лірична героїня

згадує про кохання, що минуло? *(Можливо, цей сад був місцем зустрічі двох закоханих, можливо, на цьому місці, серед цих квітів вони повідали один одному таїнство свого кохання, або, навпаки, мусили попрощатись назавжди. Але тепер ані сад, ані квіти не тішать ліричну героїню, бо вона не може бути щасливою в коханні.)*

* Чому айстри нагадують героїні хуртовину, хоча їхні кольори — Рожевий і синій — не відповідають кольорам заметілі? *(Хуртовина – це стихійне лихо, яке часто несе біду, небезпечне для людини, а для героїні втрата кохання – це біда.)*

* Про кого згадує лірична героїня? *(Свого милого, з яким вона вже розсталася.)*

* Зробіть висновок про роль зорових та слухових образів у поезії *(Зорові та слухові образи є метафорами, які навіюють певний настрій та розкривають почуття, які відчуває лірична героїня.)*

11. Слово вчителя про інтимну лірику Ліни Костенко

Кохання є проявом внутрішнього життя людини, її духовного світу, невичерпного та різноманітного. Через те її тема кохання є невичерпною.

Кажуть, що здатність до любові є мірилом людської душі. Закохана людина потребує співбесідника, прагне висловитися. Для поета таку можливість надають вірші.

Інтимна лірика Ліни Костенко, яка становила великий пласт її творчості, пронизана мотивом любові як прекрасної стихії ніжності й осяяння душі, відзначається емоційним багатством. У книзі «Вибране» вона складає розділ «Безсмертним рухом скрипаля». Люблю до оніміння, до стогону, до сліз...

Коли читаєш любовну лірику Л. Костенко, образ ліричної героїні якось підсвідомо асоціюється з образом самої авторки, такі ці твори відверті й щирі.

Дослідники творчості видатної поетеси і просто читачі часто помічають, що лірична героїня любовної лірики Ліни Костенко – немовби з минулого чи навіть позаминулого сторіччя. До коханого звертається на Ви, для неї любов – явище духовно піднесене. У творах відсутня еротика, фізіологічні мотиви. Причиною цього є, мабуть, глибока повага до цього почуття, розуміння його святості, унікальності.

Кохання лірична героїня сприймає як стан душі. Вона часто переживає діаметрально протилежні почуття. Вона то радісна, то сумна, то палка, то стримана. Це чутлива, ніжна, зболена душа.

Під впливом кохання лірична героїня перестає керуватися розумом і логікою, від чого страждає: «Любов підкралась тихо, як Даліла, а розум спав, довірливий Самсон». Але в багатьох віршах можна побачити намагання проаналізувати свій стан, усвідомити його:

Хай буде так, як я собі велю,
Свій будень серця будемо творити.
Я Вас люблю, о як я Вас люблю!
Але про це не треба говорити.

Ліна Костенко пише про кохання так, що її розуміє кожна закохана людина: «Я думаю про Вас. Я знаю, що Ви є. Моя душа й від цього вже світає».

Поезії Ліни Костенко є, безперечно, класикою української любовної лірики. З деякими поезіями ми познайомимося на уроці.

12. Виразне читання учнем поезії «Світлий сонет»

Як пощастило дівчині в сімнадцять,
в сімнадцять гарних, неповторних літ!
Ти не дивись, що дівчинка сумна ця.
Вона ридає, але все як слід.
Вона росте ще, завтра буде вишенька.
Але печаль приходить завчасу.
Це ще не сльози – це квітуча вишенька,
що на світанку струшує росу.
Вона в житті зіткнулась з неприємністю:
хлопчина їй не відповів взаємністю.
І то чому: бо любить іншу дівчину,
а вірність має душу неподільчиву.
Ти не дивись, що дівчинка сумна ця.
Як пощастило дівчинці в сімнадцять!

Евристична бесіда

* Прокоментуйте назву поезії. (*Сонети зазвичай присвячували саме кохання. У Ліни Костенко він світлий, тому що загальний настрій твору оптимістичний. Світло – це ранок життя, юність, це пробудження першого кохання, хоча воно для молодій героїні виявилось непростим, без взаємності.*)

* З якою метою у творі використано прийом обрамлення? (*Автор підкреслює головну думку твору: зустріч з коханням, навіть нерозділеним, – щастя. Нерозділене кохання супроводжують щастя і печаль водночас. Поетеса по-іншому, з висоти життєвого досвіду, оцінює нерозділене кохання: вона певна, що душа дівчинки стала багатшою. Попереду в неї справжні випробування, тривоги, розчарування і кохання.*)

* У чому парадоксальність твердження поетеси? (*Парадоксальність лише на перший погляд: насправді немає причини для туги, адже дівчина, по-перше, торкнулася найвеличнішого з почуттів; по-друге, молодість здатна швидко емоційно відновлюватися, по-третє, це почуття перше, це, скоріше, лише навчання кохати, а не саме кохання. У дівчини справжнє кохання ще попереду.*)

* Як ставиться поетеса до своєї героїні? (*Вона і співчуває дівчині, і вірить, що для неї навіть нерозділене кохання – щастя.*)

* Про яке кохання розповідається у вірші? (*Нерозділене, драматичне*)

* Визначте настрій вірша. (*Оптимістичний, попри драматичний стан молодій героїні.*)

* Чи дорікає авторка хлопчині, що не відповів взаємністю? *(Ні, адже він кохає іншу і вірний їй. Вірність у коханні – одна зі складників справжності, щирості, серйозності почуття.)*

13. Лекція вчителя про цикл «Летючі катрени»

У збірці «Сад нетанучих скульптур» цикл становлять дванадцять «летючих катренів».

У циклі багато тем: поет, його сутність, роль мистецтва слова в житті суспільства; призначення людини в світі, в космосі, прогрес і людство; душа і духовність; мораль як філософська категорія для всіх людей, на всі віки; майбутнє людства; історія і батьківщина; природа; світова культура; слава і свобода.

У циклі «Летючі катрени» багато строф, у яких авторка розкриває тему поета, його сутності, ролі мистецтва слова в житті суспільства. Ліричному героєві огидне користолубство – «Все більше рук, що тягнуть все у пельку», цивілізація і бездуховний прогрес вбиває душу, все краще, що колись було:

Який був світ
античний і готичний!
Це снилось людству
чи таки було –
світ робиться сухий і прагматичний,
Вже ледве б'є кастальське джерело.

Тема поета, поезії – наскрізна в циклі, вона час від часу виникає серед інших тем морального характеру: слави, свободи, мистецтва, долі. Про митця, його моральні якості авторка говорить то від себе, то від ліричного «я» узагальнено:

Що за поет як піввіку лякався?
Звикли до правди мої вуста.
Нащо їм чорне вино лукавства?

Розкриття теми поета завершується сумним висновком: забагато у нас поетів-кон'юнктурників і майже немає поборників правди. Катрен із цим гірким резюме починається іронічно. Іронія переходить у саркастичну інтонацію, гірку насмішку, а завершується глибоко афористичною думкою, вистражданою, перевіреною біографій багатьох поетів-народних співців:

Ви думали –
поет
ні за холодну воду
Сидить собі поет
пописує «стишка»
Поети – це біографи народу
а в нього біографія тяжка.

Ліна Костенко на власному житті спізнала таку неспростовну істину: «...хто не має власного таланту, того присутність генія гнітить», однак драматичну долю митця в суспільстві розглядає насамперед як драму ідей доби, бо ж поет завжди виходить за рамки звичного, руйнує стереотипи, намагаючись «будити мисль затуркану і кволу», прозираючи не тільки углиб століть, а й у майбутнє, провіщаючи його якщо не на рівні реалій, то ідеалів, бо «ще не було епохи для поетів, але були поети для епох!» У це поняття «поет» Ліна Костенко вкладає глибоко драматичний зміст: «Мені довелося бачити / найвидатніших поетів світу – всі вони були не естрадники, а страдники». Саме такою постає доля митця, покликаного служити своєму народові.

14. Аналіз вірша «Хай буде легко. Дотиком пера...»

Хай буде легко. Дотиком пера.
Хай буде вічно. Спомином пресвітлим.
Цей білий світ – березова кора,
по чорних днях побілена десь звідтам.
Сьогодні сніг іти вже поривавсь.
Сьогодні осінь похлинулась димом.
Хай буде гірко. Спогадом про Вас.
Хай буде світло, спогадом предивним.
Хай не розбудить смутку телефон.
Нехай печаль не зрушиться листами.
Хай буде легко. Це був тільки сон,
що ледь торкнувся пам'яті вустами.

Евристична бесіда

* Про який етап любовної історії ідеться у творі? *(Це прелюдія кохання. Мить народження почуттів, закоханості. Героїня ще не здатна чітко визначати свої почуття вони ефемерні, «Це був тільки сон, що ледь торкнувся пам'яті вустами»).*

* З якою метою авторка використовує психологічний паралелізм? *(Паралелі її настрою з картинами природи увиразнюють почуття закоханої жінки.)*

* Як характеризує ліричну героїню звертання на «Ви» до коханої людини *(Це свідчить про усвідомлення героїнею святості шляхетності почуття кохання, про шляхетність самої героїні.)*

* Які засоби вираження почуттів ліричної героїні нагадують, засоби образотворчого мистецтва? *(Картина розвитку почуття намальована поетесою, нагадує акварель: почуття ніжні, яскраві, прозорі. Майстерно створюється весняний пейзаж: Цей білий світ – березова кора, по чорних днях побілена десь звідтам; Сьогодні сніг іти вже поривавсь. Сьогодні осінь похлинулась димом. Його можна легко уявити, начебто після того як побачив все описане на полотні.)*

* Спробуйте визначити вік ліричної героїні. *(Вона вже зріла, адже має життєвий досвід, що дозволяє їй розуміти те, що відбувається, і дати правильну оцінку почуттям: Хай буде легко. Це був тільки сон, що ледь торкнувся пам'яті вустами.)*

15. Аналіз вірша «Недумано, негадано»

Недумано, негадано
забігла в глухомань,
де сосни пахнуть ладаном
в кадильницях світань.
Де вечір пахне м'ятою,
аж холодно джмелю.
А я тебе,
а я тебе,
а я тебе
люблю!
Ловлю твоє проміння
крізь музику беріз.
Люблю,
до стогону, до сліз.
Без коньяку й шампана,
і вже без вороття, —
я п'яна, п'яна, п'яна
на все своє життя!

Евристична бесіда

* Дайте характеристику силі почуття ліричної героїні. (*Кохання – всепоглинаюче, всеохоплююче, глибоке почуття, «до оніміння, до стогону, до сліз». «Без коньяку й шампана, і вже без вороття, – я п'яна, п'яна, п'яна на все своє життя. «Ловлю твоє проміння крізь музику беріз».*)

* Про який етап любовної історії йдеться у цьому творі? (*Вірш «Недумано, негадано...» – кульмінація почуття – освідчення в коханні.*)

* З якою метою авторка використовує психологічний паралелізм? (*«Сосни пахнуть ладаном в кадильницях світань». Для ліричної героїні місце, де вона переживає п'янке відчуття кохання, є храмом. Це ще раз підкреслює її відчуття святості кохання, урочистості події. Рядки «вечір пахне м'ятою, аж холодно джмелю», які змальовують картину природи, контрастують з відчуттями героїні, яка гріється завдяки теплу, що випромінює «крізь музику беріз» її обранець. Світлий колір стовбуру беріз як маяк для героїні, адже за ними – коханий.*)

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтерактивний прийом «гронування»

Проблемне питання: яка ж лірична героїня поезії Ліни Костенко? (*Учні малюють «гроно» своїх думок.*) Лірична героїня має такі риси вдачі: вірність собі, своїм принципам, благородство, витонченість душі, максималізм, смуток за чоловічою шляхетністю.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

► Завдання для всього класу: опрацювати матеріал уроку за допомогою конспекту; вивчити напам'ять вірш «Українське альфреско»; перечитати роман Ліни Костенко «Маруся Чурай».

► Індивідуальні завдання: підготувати повідомлення: «Фольклорна та історична основа твору (доба козаччини за Хмельниччини)».

► Міні-проект «Наочність». Виготовити наочний матеріал із теми «Композиція твору» (Роман «Маруся Чурай»). *(Таблиця — на папері, в електронному вигляді в тому числі, схеми тощо — все залежить від здібностей учнів.)*

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Рефлексія

- * Коли я покохаю вперше, то...
- * Для мене урок літератури став уроком життя, тому що...
- * Я обов'язково вивчу напам'ять вірш...

Урок 4

«Маруся Чурай» – найпомітніше явище в українській літературі другої половини ХХ ст. історико-фольклорна основа роману

Мета: ознайомити учнів із романом «Маруся Чурай», розглянути історичну основу твору, простежити розвиток сюжету; поглибити вивчене про роман, визначити жанр твору; розвивати вміння творчо осмислювати вивчене; виховувати почуття любові до рідного народу, до України.

Теорія літератури: історичний роман у віршах, композиція твору (повторення).

Обладнання: текст роману, портрет Ліни Костенко, наочність, виготовлена учнями.

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Фронтальне опитування

- * Які образи і теми усної народної творчості використовує Л. Костенко в поезії «Українське альфреско»?
- * Як Л. Костенко переосмислює традиційні фольклорні ситуації в поезії «Українське альфреско»?
- * Як поетеса використовує в поезії «Українське альфреско» прийом контрасту?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Слово вчителя

– Твір Ліни Костенко «Маруся Чурай» називають енциклопедією життя українського народу середини XVII ст. Цей роман став найпомітнішим явищем в українській літературі кінця другої половини ХХ ст.

Отже, мета нашого уроку – розглянути історичну та фольклорну основу твору, простежити сюжетну канву, розкрити особливості композиції роману у віршах.

— різновид змішаного **жанру**, що поєднує в собі багатоплановість, **епічні** принципи розповіді з суб'єктивністю, притаманною **ліричним** творам.

Роман у віршах став популярним у **19-20** ст. Межують з ним **драматична поема, віршована повість**.

Роман у віршах — різновид ліро-епічного (змішаного) жанру, у якому поєднані особливості і ліричного, і епічного зображень, що веде до багатоплановості художнього світу. Межує з драматичною поемою, віршованою повістю. Поширення набув у ХІХ—ХХ ст. Зразки роману у віршах: «Дон Жуан» Дж. Байрона, «Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Марина» М. Рильського, «Маруся Чурай» Л. Костенко.

ІV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

- Упевнена в тому, що ви пам'ятаєте пісні Марусі Чурай, які вивчали у восьмому класі. І дещо знаєте про їхнього автора. Тому почнемо з повторення.

Бесіда

* Маруся Чурай – особа реальна чи вигадана? *(Достовірні дані про дівчину, яка складала чудові пісні, не збереглися, адже все знищила пожежа в Полтаві – місті, де вона народилася. А пам'ять про Марусю Чурай народ зберіг у своїх легендах і переказах.)*

Слайд 1

За переказами, Маруся Чурай народилася 1625 (за іншими версіями – 1628 або 1629) року в сім'ї козацького сотника Гордія. Після смерті батька, який в 1648 році був спалений у Варшаві на багатті як бунтівник, залишилася жити з матір'ю в Полтаві. У юності дівчина мала багато залицяльників, серед яких був молодий козак Іван Іскра, але своє серце вона віддала Грицю Бобренку (за іншими версіями – Гриць Остапенко), сину хорунжого Полтавського полку, з яким згодом таємно заручилася. Зі спалахом Хмельниччини 1648 року Гриць вирушив на війну, обіцяючи повернутись. Дівчина чекала на нього чотири роки. Проте, коли Гриць повернувся до Полтави, він вже не звертав уваги на Марусю, бо покохав іншу – Ганусю з заможної полтавської сім'ї. Зраджена дівчина не витримала втрати та вирішила отруїтися зіллям, яке вона таємно взяла в місцевої бабусі-відьми, але його випадково випив Гриць. Влітку 1652 року Полтавський суд засудив Марусю до страти, але її було амністовано універсалом Богдана Хмельницького, який приніс Іскра, де зазначалося дарувати їй життя «за заслуги її батька та солодкі пісні». Для покути дівчина ходила на прощу до Києва, але повернувшись 1653 року до Полтави, померла 28-річною, не перенівши смерті коханого (за іншими даними — 1652 року в Полтаві від сухот невдовзі після амністії або стала монашкою якогось з Українських монастирів.)

** Яке символічне значення образу Марусі Чурай для українців? (Постать Марусі Чурай пов'язують із початком розвитку Української поезії і пісні в козацькі часи. Через десятки років ми дізналися, що творцем багатьох козацьких пісень і їхнім виконавцем була Маруся Чурай. Природа наділила дівчину чарівною вродою та талантом складати пісні і заворожувати людей своїм співом, вона була володаркою доброго серця, чутливої душі. Образ Марусі Чурай виступає в єдності з образом України, українського народу. У народнопісенній творчості образ Марусі – символ прекрасної пристрасної любові, відплати за зраду, великого жіночого болю.*

Отже, Маруся Чурай – символ пробудження української народної пісні; символ України, українського народу; дівочої чистоти і вроди; вірності і палкого кохання; міцності духу; великої сили волі; співочої душі України; пісенного таланту українського народу; відплати за зраду; великого жіночого болю).

Слайд 2

Відповідає учень 11 класу Маркович Олег

* Автором яких пісень вважають Марусю Чурай? («Засвіт встали козаченьки», «Віють вітри, віють буйні», «Ой не ходи, Грицю...», «В кінці греблі шумлять верби»)

Слайд 3

Пісню Марусі Чурай «Віють вітри, віють буйні» виконує Парасюк Вікторія, учениця 11 класу

Слово вчителя (продовження)

— Як уже зазначалося, роман про Марусю Чурай став найпомітнішим явищем в українській літературі кінця другої половини ХХ ст. Наприкінці 1980 року літературознавець Павло Охріменко написав, що книга, незважаючи на те, що минуло небагато часу від виходу, стала раритетом, предметом схвильованих виступів майстрів слова, про неї одразу з'явилися відгуки в пресі. Чим так «зачепив» роман літературознавців та читачів?

Літературознавці і письменники – сучасники Ліни Костенко – знали про те, як важко йшов твір до читача: була гостра критика офіційних рецензентів, навіть політичні звинувачення. Дозвіл на друк з'явився лише після спеціальної ухвали Президії правління Спілки письменників

України.

І знов постає запитання: чому роман був надрукований лише 1979 року, хоча міг вийти років на шість раніше? Мабуть, справа у змісті. Який період забороненої історії висвітлила письменниця в романі? Яку проекцію минулого на сучасність вдалося створити Ліні Костенко?

2. Повідомлення учня про історичну та фольклорну основу твору (доба козаччини за Хмельниччини)

Слайд 4

Повідомлення учениці 11 класу Борисенко Марії

Історик Михайло Слабошпицький поставив цей роман на перше місце як у творчості письменниці, так і серед українських літературних творів ХХ століття. Він писав, що «Маруся Чурай» – не просто наша обікрадена й поганьблена історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини ХVІІ століття, а й історія, яка осмислює саму себе, партитура вічних мотивів духовного буття. Слід нагадати, що твір цей писався в добу бездержавності нашої країни і звучав як заклик вірити у незнищенність українського народу, будив свідомість і гідність, нагадуючи про славнозвісні часи доби козаччини за Хмельниччини. Навряд чи така проекція минулого на сучасність подобалася радянським критикам.

Ліна Костенко мала на меті розкрити проблему історичного минулого України, наших коренів, збереження історичної пам'яті. Мандрівний дяк у розділі «Проща» засуджує істориків та майстрів пера, що забувають про священний обов'язок перед народом.

Перед читачем проходять картини суду, свідків, представників

місцевої влади, побутові сцени життя, колорит козащини, національні герої – полковник Пушкар, гонець-запорожець, дід Галерник, сам Хмельницький. Історична подія, яка лягла в основу твору, – визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького. Діючі особи твору – представники козацької республіки: Богдан Хмельницький, Лесько Черкас, Мартин Пушкар, Іван Іскра, Яким Шибиліст та ін.

Фольклорною основою твору стала балада «Ой не ходи, Грицю...». У романі згадуються також герої дум – Яків Остряниця, Гордій Чурай, Павлюк, Наливайко.

Розгортаючи перед читачем широку панораму побутового та громадського життя наших предків у XVII ст., поетеса проникає в їхню індивідуальну та соціальну психологію, передає дух епохи. У романі діють різні соціальні прошарки (козацтво, урядники, духовенство та ін.), показані історичні події, тогочасне українське суспільне життя від театру воєнних дій та політичної боротьби до родинно-побутових стосунків.

Запитання до учнів

* Чому, на ваш погляд, роман довго не міг дійти до читача? (У творі йшлося про визвольну боротьбу українців XVII ст. У радянській бездержавній Україні подібні історичні проєкції минулого на сьогодення заборонялися.)

3. Теорія літератури

Визначення жанру роману «Маруся Чурай».

Слово вчителя

– Цей твір в українській літературі представляє рідкісний жанр. Це – історичний роман у віршах.

Роман у віршах – різновид змішаного жанру. Його особливості: поєднання багатоплановості, епічних принципів розповіді з суб'єктивністю, яка характерна для ліричних творів.

Історичний роман у віршах додає до вищезазначених характеристик ще зображення духу та колориту епохи й зображення історичних подій з позицій народу.

4. Робота з текстом твору

Тема: зображення головної героїні Марусі Чурай як легендарної народної поетеси й талановитої співачки з Полтави. Відтворення духовного життя України XVII століття, тісно пов'язаного з історією козацтва.

Головна думка твору: незнищенність українського народу, віра в його духовну силу і могутність, оспівування особистості з багатим духовним світом.

Робота в парах. Опрацювання схеми.

За схемою назвіть і запишіть ключові епізоди, що відповідають поданим елементам сюжету, прокоментуйте їх.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Групова робота. «Мозковий штурм»

Завдання для груп: 1-ша група – довести, що «Маруся Чурай» глибоко патріотичний твір; 2-га група – довести, що «Маруся Чурай» – історичний роман у віршах.

Слайд 5

Робота в групах

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Опрацювати матеріал уроку за допомогою конспекту;
- ▶ Перечитати сцену суду в романі.
- ▶ Скласти запитання для фронтального опитування класу по темі уроку.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Рефлексія

Інтерактивна вправа «Мікрофон»: «Моє перше враження від роману».

Урок 5

Духовне життя нації, філософські роздуми над минулим народу в історичному романі у віршах «Маруся Чурай»

Мета: визначити найголовніші сюжетні лінії твору, знайти сцени, які становлять картину духовного життя нації, показаної крізь призму нещасливого кохання, визначити роль митця та пісні в житті народу, історичне минуле якого філософськи осмислює поетеса; удосконалювати навички аналізу тексту твору, характеристики героїв.

Теорія літератури: історичний роман у віршах (повторення).

Обладнання: текст твору.

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

■ ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

■ АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Фронтальне опитування (орієнтовні питання, які можуть запропонувати учні)

- Що вам відомо про символічний зміст образу Марусі Чурай?
- Розкажіть про шлях роману до читача.
- Визначте жанр роману.
- Яка тема та головна думка твору?
- У чому особливості композиції «Марусі Чурай»?
- Чому «Маруся Чурай» – глибоко патріотичний твір?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Слово вчителя

– Іван Іскра – один із персонажів роману «Маруся Чурай» – говорить про головну героїню так: «Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа».

Ці слова свідчать про те, що Маруся є уособленням творчих сил українського народу, його таланту і високості душі. І що цей талант виявився завдяки дуже сумним речам – війні та зраді в коханні. Саме нещасливе кохання відкриває усі глибини душі героїні, отже, й духовне життя нації, уособленням кращих рис якої вона є. Простежити за тим, як ця тема розкривається в тексті твору – завдання цього уроку.

Слайд 1

Слово вчителя

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Евристична бесіда

- * Назвіть розділ твору, який, на вашу думку, дає можливість найповніше схарактеризувати не тільки героїв твору, дає нам критерій їх оцінювання, а й допомагає визначити основні суспільно-історичного аспекти епохи, що визначали особливості духовного життя нації? *(Сцена суду)*
- * Визначте найважливіший історичний аспект. *(Процес суспільного розширення)*
- * Яке значення для розкриття ідейно-художнього змісту твору відіграє сцена суду? *(Вона показує не лише соціально-класовий статус епохи, а й її моральні принципи.)*
- * На які групи діляться герої роману в сцені суду? Що є причиною цього поділу? *(Герої різні у ставленні до Марусиної пісні: козацтво і гетьман виявилися захисниками Марусі (Богдан: «Таку співачку покарать на горло,— Та це ж не що, а пісню задушить»), продемонстрували високу мораль і розуміння поняття честі, а обивателі, які не в змозі зрозуміти потреби людини в пісні, незвичайного обдарування Марусі і її величі як митця, засуджують її.)*
- * Знайдіть рядки, у яких підтверджується цінність пісні для козацтва. *(Іван Іскра: «Якщо я впаду,— не врятована пісня, задушена пісня в петлі захрипить!»)*
- * Які герої засуджують Марусю? Що засуджує в них автор — *(Марусю)*

звинувачують Оріся Бобренчиха, мати Гриця; Галя Вишняківна, Семен Горбань. Головною метою життя Бобренчихи є бажання розбагатіти. Через це вона перетворюється на егоїстку, стає зажерливою. Вона, по суті, є причиною загибелі чоловіка, вона не заперечує проти участі сина у військових походах, адже сподівається, що вони допоможуть йому розбагатіти. Жінка ганьбить Марусю в очах сина через те, що та бідна. Мати Гриця сама обирає для нього багату наречену. Галя Вишняківна – обмежена, пихата, самовпевнена. Бажання кохати не має, натомість дуже хоче заміж. Цінності пісні, любові до неї не відчуває.

Семен Горбань, полтавський вїйт, духовно обмежений, крадій, виявляє жорстокість до Марусі, не розуміючи захисту дівчини з боку гетьмана: «При чому тут пісні? Вона ж на суд за інше зовсім ставлена».)

* Чому Марусю захищають козаки? Чим вирізнявся їхній світ від світу Бобренків, Горбанів та інших ворогів героїні? (Козаки жили за зовсім іншими законами: законами честі, чесності, демократії.)

* Який аргумент, незрозумілий бездуховному світу ворогів Марусі, наводить Іван Іскра на її захист? («А як тоді співатиме Полтава? Чи сльози не душитимуть її?»)

* До якого з таборів, на вашу думку, належить Гриць? (Гриць міг би бути серед захисників Марусі: він виріс у Чураїв, які жили не для себе, а для людей, були гордими і незалежними; він здобув добру славу серед воїнів, із якими перебував у чотирирічному поході; він здатний відчувати окрилення від кохання. Але хлопець успадкував нестійку вдачу, від свого батька, материнське пристосуванство. Саме ці риси врешті-решт перемагають у його характері. Його потрібно віднести до ворогів Марусі.)

2. Робота в групах: визначення найголовніших сюжетних ліній твору

Коментар для вчителя. Кожна група пропонує свій варіант відповіді, який записує на дошці. Шляхом виключення однакових чи подібних відповідей отримуємо приблизно такий перелік тем: любов і зрада, пісня й історія, митець і суспільство, індивідуальна свобода людини.

* Які риси національного характеру розкриваються в романі завдяки цим сюжетним лініям? (Здатність вірно і палко кохати, неприйняття та засудження зради, шанобливе ставлення до таланту та народної пісні, індивідуальної свободи людини.)

Слайд 2

Робота в групах

3. Міні-дослідження: «Історичне минуле народу в романі та ставлення до нього Ліни Костенко». Евристична бесіда

* Про що ми дізналися зі спогадів Марусі Чурай про минуле країни? *(Про деталі побуту (осінні збори врожаю, луціння квасолі у дворі) і звичаїв козацтва, міщан Полтави та багатьох інших людей.)*

* Про які прояви духовності народу дізнаємося від дівчини? *(Про свято Івана Купала, яке здається Марусі дуже поетичним: А ще згадалось – колесо вогненне / З гори в долину котиться проз мене... / Пливають вінки, і мій пливе, не тоне. / Зимові свята: щедрівки, Різдво, Водохрещення: / На Ворсклі хрест вирубують опішнями. / Залють водою, уморозять в лід... / Зима тікає, підібравши поли. / А вже співають, корогви несуть.)*

* Які історичні події постають у романі перед читачем? *(Очіма Марусі, яка подорожує нелегкою дорогою від Полтави до Києва через понівечені війною міста і села України за часів Богдан Хмельницького, читач бачить втомлених від численних воєн людей: «Усі віки ми чуєм брязкіт зброї». Українська земля споконвіку була ласим шматком для багатьох охочих захопити її для себе: Там відступало військо Остріяниці. / Тут села збив копитами Кончак.)*

* В уста якого героя автор вкладає своє ставлення до українського народу? *(Ось розповідь мандрівного дяка: На тій дорозі в Київ із Лубен, / Або оті, під лісом, із Волині, – / Хіба не більші мученики нині?! Поетеса ставить до українських безіменних мучеників*

як до народу-героя, який розуміє свій обов'язок перед країною: «Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж пишем, кров'ю на своїй землі».)

* Знайдіть рядки, які свідчать про глибокий патріотизм Ліни Костенко. (*Буває, часом сліпну від краси. / Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, – / оці степи, це небо, ті ліси, / усе так чисто, гарно, незрадливо, усе як є – дорога, явори, / усе моє, все зветься – Україна*).

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота з таблицею

Заповніть стовпчики таблиці «Риси характеру позитивних і негативних героїв».

Позитивні (Маруся, козаки, гетьман)	Негативні (Бобренчиха, Горбань, Вишняківна)
Орієнтовний варіант виконання завдання	
Риси характеру: добро, чесність, благородство, незалежність, здатність кохати, вірність, гідність	Зажерливість, егоїзм, жорстокість, пристосуванство, несправедливість
Ставлення до пісні: розуміють її цінність	Глухі до пісні

2. Робота над вирішенням проблемного запитання

Завдання. Доведіть, що роман про минуле «Маруся Чурай» наданий для сучасників і нащадків. (Роман написаний в умовах елітарної держави, коли трибунів нації – письменників, видатних її синів – не тільки не слухали, а й навмисно змушували замовкнути. Письменниця хоче ще раз наголосити на важливості пісні як чинника, що об'єднує націю, допомагає повести її за собою. І цей заклик не втрачає актуальності й сьогодні, не втратить і в майбутньому.

Читаючи роман Ліни Костенко, постійно відчуваєш його перегук зі вчорашнім, зовсім недавнім, і сьогоднішнім. У тогочасних типах досить часто пізнаєш теперішні. Окремі проблеми, що були гостро актуальними для України в XVII ст., залишаються такими самими й сьогодні. Саме до них належить проблема патріотизму, що виявляється в готовності безкорисливо служити Україні. У романі створено низку образів персонажів, прекрасних завдяки своїм лицарським прагненням здобути волю Батьківщині. Одночасно бачимо й людей безкрилих, зосереджених на власному благополуччі, не запалених високим патріотичним почуттям.

Людмила Гарнашинська писала: «Покликання поета – не тлумачити, не з'ясовувати, а передавати в слові своє відчуття часу, його ритм, а його аромат, так само, як взаємообумовленість того, що ми звемо минулим, торішнім та майбутнім».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

>Завдання для всього класу: опрацювати матеріал уроку за допомогою конспекту; дібрати зразки афоризмів з роману.

>Індивідуальні завдання: підготувати повідомлення про поему-баладу «Скіфська одіссея»; драматичну поему «Дума про братів неазовських»; історичний роман у віршах «Берестечко». Звернути увагу на тему незнищенності історичної пам'яті народу в творах.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Урок 6

Образи-персонажі в історичному романі у віршах «Маруся Чурай». Незнищенність історичної пам'яті народу в творах Ліни Костенко

Мета: проаналізувати образи Марусі Чурай, Гриця Бобренка; звернути увагу на афористичність мови твору; познайомити учнів із творами, присвяченими темі незнищенності історичної пам'яті народу; удосконалювати вміння учнів аналізувати образи-персонажі твору, визначати особисте ставлення до прочитаного, вміння сприймати на слух навчальну інформацію, працювати з текстом; виховувати захоплення таким почуттям як вірність у коханні, сприяти вихованню почуття відради до зради.

Теорія літератури: образ-персонаж (повторення).

Обладнання: текст твору.

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Зачитування учнями рядків, які свідчать про афористичність мови роману

- «Котра дівчина чорні брови має, то та дівчина усі чари знає»
- «Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі».
- «Складне життя у всій його всебічності. А як подумать, – що таке душа?»
- «Як той казав, це – горизонт до Вічності. Комусь на світі гірше, як тобі».

- «Нерівня душ – це гірше, ніж майна».
- «Мій біль в мені. А я у цих степах».
- «Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте».
«Було б одразу присудить до страти. Найтяжча кара звалася життям».
«Вже й Гриць мені повторював: – Затям, любов любов'ю, а життя життям».

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

– Образ Марусі Чурай – визначне творче досягнення Ліни Костенко. Головна героїня роману показана Ліною Костенко як геніально обдарований митець, як один із творців українських пісень, що принесли всесвітню славу нашому народу. Маруся Чурай зображується як втілення вічної жіночності, уособлення вірності і любові. Саме на таких образах

повинна виховуватися наша молодь.

Про все це і твори Ліни Костенко, присвячені темі незнищенності історичної пам'яті народу, поговоримо на уроці.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ 1. Робота над характеристикою образів-персонажів – Марусі Чурай та її оточення. (Оточення Марусі характеризується з метою краще розкрити характер головної героїні)

Блок1. Внутрішній світ героїні та її зовнішність

* Чи багато ми знаємо про зовнішність Марусі? (*Ні, поетеса вперше описує Марусю в розділі «Страта».*)

* Кажуть, що зовнішність людини віддзеркалює її внутрішній світ. Опишіть зовнішність Марусі. (*«На матір схожа, тільки трохи вища. Ті ж самі очі і така ж коса». Дуже вродлива: «ота голівка точена, ті плечі, Той гострий обрій чистого чола», лебедина шия.*)

Слайд 1

* Знайдіть рядки, у яких ідеться про те, як на зовнішності відбивається внутрішній стан героїні. (*Мандрівний дяк побачив Марусю обвугленою, мов знятою із хреста. На її обличчі дуже виразно відбивався її душевний стан: Моя ти голубочко! / Страданіє, як кажуть, возвиша / От я й дивлюсь, що в тебе ж таке личко, / Що в ньому наскрізь світиться душа. / Маруся відчуває себе Понівеченою», «гіркою». У неї: / Лице печальне, око з-під брови. / Важка жалоба чорної коси, / І тільки тінь колишньої краси.*)

* Про яку рису характеру людини свідчить зовнішність, яка змінюється разом з внутрішнім станом героя? (*Про глибоку емоційність.*)

Чутливість. Не треба забувати, що ці риси властиві людям творчим, поетам зокрема.)

** Що займає більшу частину внутрішнього життя героїні? (Творчість)*

** Доведіть, що героїня розуміє важливість свого мистецького покликання. (Серце Марії сповнюється гордістю, коли чує як козацький полк співає її пісні).*

** Як дівчина виявляє свої почуття? (Усі свої найвищі почуття вона висловлює в піснях, у яких ідеться і про козаченьків, які засвіт встали, збираючись у похід, і про свого коханого Гриця і про того, котрий поїхав за Десну...)*

Висновок: внутрішній світ героїні заповнений творчістю, коханням, любов'ю до людей, батьківщини. Вона дуже емоційна та чутлива. Всі її емоції відбиваються на її зовнішності, яка змінюється разом зі зміною настрою.

Блок 2. Протистояння поетеси-піснярки та її оточення

** Які риси Маруся успадкувала від своїх батьків? (Благородство гідність, чесність та душевну красу, вміння кохати)*

** Від кого дістався дівчині співучий голос? (Від матері)*

** Як відбувалося її становлення як поетеси-піснярки? (Уперше Маруся звернулася до пісні ще маленькою дівчинкою, коли її батько загинув від ворожої руки. Маруся побачила його відсічену голову, яку виставили на острах іншим, і її горе вилилося у співі: «А смерть кружляє, кружляє, кружляє навколо палі. Наносить білого снігу у очі його запалі...». Поетесою-пісняркою дівчина стала тоді, коли почула, як батькова слава звучить у кобзаревій думі: Усе вижалося: «Орлику Чураю, / Ой забили тебе ляхи у своєму краю!» / Все думала: хоч би ж було спитати, / хто склав слова про нього, про той край. / Що був же він ріднесенький мій тато, / а от тепер він – орлик, він Чурай.)*

** Чому Маруся звернулася до пісні? (Щоб висловити своє ставлення до того загального лиха, яке спіткало її Батьківщину, до нещастя України вона ставилася як до особистого.)*

** Як ставилися до її пісень міщанки? (На їхню думку, пісні складати повинні лише кобзарі: / Та й те сказати, – що вона співає? Сама собі видумує слова. / Таких дівок на світі не буває. Хіба для того дівці голова?)*

** Як до її пісень ставляться герої роману? (По-різному: одні захоплюються ними, інші – не люблять, тому що часто відчують засудження своїх вчинків з боку Марусі (Бобренчиха, Горбань, Вишняк та його рідня.)*

** У чому трагедія Чураївни? (Трагедія у невідповідності Марусиним уявленням про честь, гідність, совість, саможертву в ім'я народу і тим, які були у таких як міщанки, Бобренчиха, Горбань, Вишняк та його рідня.)*

Висновок: протистояння Чураївни та її оточення відбувається через особистісні риси Марусі (благородство, гідність, чесність та душевну красу, вміння кохати), її здатність творити, глибокий патріотизм, невідповідність уявлень про митця Марусі та міщанського оточення.

Блок 3. Ставлення Марусі до кохання та зради

** Хто став для Марусі зразком подружжя? (Батьки)*

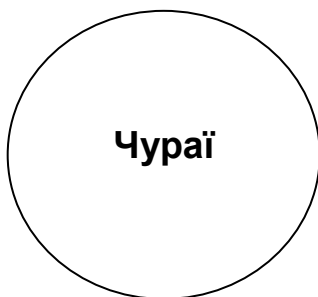
Слайд 2

- Як вона розуміє подружнє життя? (Як спільність однодумців, яких єднають насамперед духовна рівність, високі, чисті, нічим не заплямовані почуття любові.)

Робота в парах.

Подумайте й дослідіть, чому саме сім'ю Чураїв зображено у формі шлюбної обручки, а Бобренків – у формі трикутника? Під час відповіді можете скористатися й своїми цитатами, виписаними із роману.

- * Чому Маруся не пробачає зраду? (Подружнє вірність та вірність у коханні для Марусі Чурай рівнозначна вірності своєму народові, любові до вітчизни, глибокій пошані до культури, до вироблених віками і тисячоліттями норм співжиття людей.)

Слайд 3

* Як героїня ставиться до кохання? *(Кохання вона розуміє як повнокровне життя в громаді, як творчість, як прояв зацікавленості до своїх справ, якими живе не тільки вузьке коло знайомих і родичів.)*

Міні-спектакль (монолог Марусі)

(Розділ III. Від слів «А може, я несправедлива до неї?» до «Ото женився – і все»).

2. «Мозковий штурм»

Проблемне запитання: «Чи могла історія кохання Гриця та Марусі мати щасливий кінець?» Відповідь побудувати у вигляді твору-роздуму.

Твір-роздум

Історія кохання Гриця та Марусі не могла мати щасливого кінця.

По-перше, через те, що Маруся та Гриць виховувалися в сім'ях, які відрізнялися ставленням до матеріальних цінностей.

По-друге, через те, що Чураївна і Бобренко по-різному ставилися до пісні.

По-третє, Маруся і Гриць по-різному ставилися до кохання.

Підтвердженням думки про неможливість щастя для Марусі та Гриця є також те, що молоді люди мали різні характери: сильний, цільний у Марусі та роздвоєний характер пристосування у Гриця.

Наприклад, Маруся – дитя любові. Сім'я її на перше місце ставила цінності моральні: благородство, вірність, честь, були для дівчини зразком подружжя, а мати Гриця Бобренка прагнула багатства, дорівнятися до Вишняків, була хижою і владолюбною. Це стає причиною того, що у Гриця і Марусі формується різний внутрішній світ, який і був, у першу чергу, причиною нещасливого закінчення цього кохання «Нерівня душ – це гірше, ніж майна». Гриць ніколи б не зміг дорівнятися до Марусі.

Маруся, яка мала чарівний голос і здатність виразити піснею народні думи та мрії, відрізняється тим від глухого до пісні Гриця.

Для цілісного характеру Марусі кохання – не тільки процес, що споріднений творчості, це почуття, яке по силі та святості рівне з почуттям любові до батьківщини. Таке ставлення до кохання Гриць розділяє лише спочатку, коли ще меркантильні міркування його матері не змушують його підкоритися їй. «Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі». Він стає часткою світу, у якому головними є не вічні духовні цінності, а скороминущі – матеріальні. «Вже й Гриць мені повторював: – Затям, любов любов'ю, а життя життям».

Отже, з усього вищесказаного можна зробити висновок, що трагічний кінець кохання Марусі та Гриця – закономірний.

3. Заслуховування повідомлень учнів, що отримали випереджальні завдання

Вступне слово вчителя. Тема незнищенності історичної пам'яті народу в творах Ліни Костенко – одна з провідних. Ми познайомимося з деякими з них.

1-й учень. Поема-балада «Скіфська одісея»

Основним матеріалом, на який спиралася Ліна Костенко під час написання поеми, є свідчення Геродота. Сюжет її поеми розгортається за гомерівським взірцем: йдеться про своєрідну одісею — пригоди

ольвійського грека у скіфських степах. Цей грек неогоціант, але в душі трохи й сам Геродот. Він допитливий, до всього цікавий, уміє чудуватися, віддавати належне чужим умінням та звичаям, іншій – не грецькій – красі. Грека в його путі супроводжують богині й авторка, яка не раз долучає до спостережень героя і свої тлумачення.

Поєму «Скіфська одіссея» написано невдовзі після виходу книжки археолога й поета Бориса Мозолевського «Скіфський степ» (1983), ґрунтовної розвідки Віктора Петрова «Скіфи. Мова і етнос» (1968) Ліна Костенко пише про Скіфію як про багатоетнічне державне утворення.

Ольвійський грек, герой поеми-балади, потрапляє у праслов'янський світ. Оповідь про цей світ – поетично щедротна, пройнята то здивуванням, то м'якою іронією. Греку пощастило побачити похорон скіфського царя і купальське свято, чимало довідатися про медицину праслов'ян, про племена, розселені на землях нинішньої України, та ще про всяку всячину...

Поєму-баладу «Скіфська одіссея» Ліни Костенко можна читати як своєрідний ультиматум історичному безпам'ятству.

2-й учень. Драматична поема «Дума про братів неазовських»

Проблема вибору, відповідальності за нього і його наслідки – одна із наскрізних у творчості Ліни Костенко. Оригінального художнього втілення вона зазнала у драматичній поемі «Дума про трьох братів неазовських». Назва поеми – натяк на народну «Думу про втечу трьох братів з города Азова, із турецької неволі», тільки з акцентом на протиставлення. Текст народної думи постійно передається з твором Ліни Костенко.

Авторка вводить до тексту і сучасників, і людей майбутнього.

Один із трьох козаків, приречених до страти, – Сахно Черняк – зробив свій вибір і добровільно йде на страту. Намагаючись врятувати молодого безумця, інші козаки Томиленко і Павлюк звертаються до його здорового глузду, до почуттів. Реакція сучасників на його вчинок також різна: одні схиляють голову перед ним: «Яким же треба бути чоловіком, щоб так на страту за своїх піти!», інші не розуміють і дивуються: «Мабуть, він просто дурень. Щоб так за когось голову покласти?!» Цікава деталь у тексті: для Дон Кіхота, що застряг у нашому вітряку, Черняк – «собрат». Це своєрідна ремінісценція, погляд із глибини світової лицарської культури на вчинок козацького донкіхота.

Зустріч у вічності персонажів поеми з кобзарем, який співає уривками «Думу про втечу трьох братів з города Азова, із турецької неволі», відкриває цілу палітру почуттів Сахна Черняка, який то жахається, то дивується, то обурюється поведінкою двох братів, старшого і середнього, то співчуває молодшому.

Йому, що йде «у смерть» по добрій волі, не зрозуміти тих двох єдинокровних братів, що залишили молодшого «на безхліб'ї, безводді та

бездоріжжі». У той же час Томиленко на репліку Черняка: «Я що, за вами пішки буду бігти по цій дорозі, як той менший брат?» відповідає полицарськи: «Оце сказав! Ми ж не брати азовські. Якби ми із неволі утікали, то я тебе на плечах би поніс! А ми не із неволі, ми – у смерть. То ми й не хочем брать тебе з собою». Герої обох дум знаходяться на різних полюсах морального вибору: честь чи безчестя, шляхетність чи нищість, самопожертва чи підлість».

Діалог двох програмістів, наших сучасників, які теж здивовані «величчю не оціненого подвигу», лежить у площині морально-філософській: «Це навіть не подвиг, це швидше відноситься до категорії подвижництва. Момент жертвності як катарсис спокути, моральна підзвітність самому собі». Закладена в комп'ютер програма з завданням створити думу про Сахна Черняка спрацьовує, видає трагічний речитатив, об'єднуючи всіх персонажів: з літопису і народної думи, бо ж найблагодородніші герої і найпідліші зрадники – діти однієї землі.

3-й учень. Історичний роман у віршах «Берестечко»

«Берестечко» – так називається твір Ліни Костенко, виданий 1999 року. У ньому художньо осмислена одна з найдраматичніших подій у житті українського народу і доля одного з найвидатніших історичних діячів – Богдана Хмельницького.

«Берестечко» – книга про одну з найбільших трагедій часу Хмельниччини, поразку під Берестечком. Розпочата ще 1966-1967 рр., її дописувала поетеса на інших етапах української історії – в 70-80-х роках.

Автор дуже вимогливо добирала історичний матеріал, суворо дотримувалась наукової достовірності подій і фактів, переданих через сприйняття їхнього найголовнішого учасника – Богдана Хмельницького.

Слайд 4

Богдан Хмельницький цікавить Л. Костенко найперше як унікальна особистість – велика в політичних, воєнних діях, у коханні й слові. Поетеса прагне вдивитися в його збурену, складну душу, в його думки, у яких сконденсовані найпекучіші проблеми XVII ст.: народ і вождь, рівність і свобода, злочин і кара, вірність і хвала, гріх і спокута, кохання і сім'я, держава і мова, поет і народ, У квітні 1649 року, коли стали зрозумілі наміри Богдана Хмельницького відродити українську державу, незалежну від Польщі, польське військо, очолене Яном Казимиром, перейшло в наступ, але було розбите під Зборовом, і король змушений був підписати Зборівський мирний договір (18 серпня 1649 року), який надавав козакам численні права. 1651 року розпочався новий етап українсько-польської війни. Місцем зустрічі двох армій стало Берестечко на Волині. Перший день битви закінчився невдачею для кримсько-української кінноти, на другий день їй вдалося взяти реванш: польські кіннотники відступили до табору. У наступній, вирішальній, битві хан Іслам-Гірей вирішив не брати участі. Тож бездіяльність хана дозволила королю перехопити ініціативу й розпочати наступ. У цей час орда покинула поле бою. Українська армія потрапила в катастрофічне становище, яке ускладнювалося ще й тим, що хан затримав гетьмана, який прибув переконати його повернутись назад. Як наслідок Берестецької битви був підписаний Білоцерківський мир, який зводив нанівець автономію української держави.

Та Б. Хмельницький, незважаючи на угоду, вирішив зібрати нове військо й відновити воєнні дії проти поляків. Весною 1652 року він уцент розбив польську армію під горою Батіг біля міста Ладижина. Результатом нових повстань проти шляхти був захват козаками більшої частини території, яку контролювали до поразки під Берестечком. Щоб забезпечити собі надійну підтримку на міжнародній арені, Б. Хмельницький іде на Переяславську угоду, суть, значення і наслідки якої до цього часу є предметом палких дискусій учених...

Заслугою поетеси в романі є те, що події української історії розглядаються не відокремлено, а в загальносвітовому контексті. Так, історичний факт зафіксований у деяких джерелах, про посольську місію Богдана Хмельницького до Франції художньо трансформується в доказ значимості впливу зовнішньої політики України на західноєвропейський політичний курс «У доброму віці і зрості я їхав з Варшави, аж де – Його королівської мосці посланням до принца Конде. Чи хто пригадає тетерка, як я їм тоді підсобив? Я полк їм послав до дюнкерка, і полк той мене не зганьбив!»). Поділяючи думки тих істориків, які вбачали одну з можливих причин українсько-польської війни в зовнішній нестабільності, воєнному протистоянні між державами («...скрізь одні терни. Лежить Німеччина в руїнах тридцятилітньої війни. Всі проти всіх. Скрізь чорний вітер смерті»), Ліна Костенко акцентує на визвольному характері цієї

війни («Усі держави б'ються між собою. Ми ж за державу билися своєю»).

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота з таблицею

Заповніть рядки стовпчиків «Маруся» і «Гриць»: запишіть риси характеру, які є прямо протилежними. Можна використовувати цитати.

Маруся	Гриць
Моя любов чолом сягала неба	Гриць ходив ногами по землі
Мене потрібно любити. А там треба тільки женитись. Ото женився – і все	Любов любов'ю, а життя життям
Цільний характер	Роздвоєний характер

2. Проблемне запитання

«Яка загальна тема об'єднує поему-баладу «Скіфська одіссея», драматичну поему «Дума про братів неазовських» та історичний роман у віршах «Берестечко»?»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати матеріал за допомогою підручника.

Повторити вивчене, підготуватися до контрольної роботи.

Скласти тестові завдання для перевірки вивченого матеріалу.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Рефлексія

Продовжте речення:

- * Для мене відкрилася ще одна грань таланту Ліни Костенко...
- * Образ Марусі Чурай викликав...
- * Творчість Ліни Костенко заслуговує ретельного вивчення тому...

Урок 7

Контрольна робота

Мета: узагальнити знання учнів з теми, виявити рівень знань, умінь, навичок із метою корекції, розвивати вміння висловлювати власні думки, логічне мислення, навички раціонального використання навчального часу; виховувати інтерес до наслідків власної праці, пунктуальність.

Обладнання: різнорівневі тестові завдання і питання до контролю за темою у двох варіантах.

Тип уроку: контроль, корекція знань та вмінь.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

I варіант

Початковий та середній рівні. (кожна правильна відповідь на питання №1-10 – 0,5 бала)

1. Ліна Костенко утверджує думку про безсмертя народу і його пісні у творі...

- А "Альтернатива барикад";
- Б "Маруся Чурай";
- В "Доля";
- Г "Княжа гора".

2. "Маруся Чурай" Ліни Костенко — це...

- А історичний роман;
- Б сентиментальна повість;
- В героїчна дума;
- Г романтична балада.

3. А я стояла... Що ж мені, кричати?...

Які мені сказати їм слова...?

Дівчаточка, дівчатонька, дівчата!

Цю не співайте, я ж іще жива.

Це слова...

- А Мавки з "Лісової пісні" Лесі Українки;
- Б Марусі з "Марусі Чурай" Ліни Костенко;
- В Марусі Богуславки з однойменної народної думи;
- Г Наталки Полтавки з однойменної п'єси

4. Де відбуваються події, описані в романі?

- А у Києві;
- Б у Ніжині;
- В у Полтаві;
- Г у Богуславі.

5. Хто з героїв роману скаржиться, що:

*Є щось в мені так наче не моє.
Немов живе в мені два чоловіка,
І хтось когось в мені не впізнає:*

- А Іван Іскра;
- Б Грицько Бобренко;
- В Семен Капканчик;
- Г Мартин Пушкар.

6. Чия це життєва позиція?

*"Хто за Богдана, хто — за короля.
А він за тих, которії не проти."*

- А Грицька Бобренка;
- Б старого Вишняка;
- В Гордія Чурая;
- Г Богдана Хмельницького.

7. Про кого у тексті сказано:

"Ото як вийде, як заграє брівками, очима стрельне і туди, й сюди... ?

- А про Марусю;
- Б про Бобренчиху;
- В про Галю;
- Г про Ящиху Балаклійську.

8. Чия це характеристика?

*"А слово скаже — з пам'яті не викинеш,
А більш мовчить, не щедрий на слова.
Таке обличчя, зразу і не звикнеш, —
різке, як меч. Тонке, як тятива."*

- А Грицька Бобренка;
- Б Гордія Чурая;
- В Богдана Хмельницького;
- Г Івана Іскри.

9. Про кого автор каже:

*«... він міряв не тією міркою.
В житті шукав дорогу не пряму.*

*Він народився під такою зіркою,
що щось в душі двоїлося йому.»?*

- А про Семена Капканчика;
- Б про діда Галерника;
- В про Грицька Бобренка;
- Г про Івана Іскру.

10. Кого характеризують рядки:

*"Йому добро саме іде у двір, і сад рясний, і нива
хлібодарна. він не якийсь визискувач чи звір, він просто
вміє взяти запівдарма!"*

- А Грицька Бобренка;
- Б старого Вишняка;
- В Мартина Пушкаря.
- Г діда Галерника.

Достатній рівень. (кожна правильна відповідь – 1 бал)

Дайте розгорнуту відповідь на запитання:

1. Який вірш Ліни Костенко вам найбільше сподобався? Чому?
2. Як ви розумієте слова Іскри, сказані на суді?

Це дівчина не просто так, Маруся.

Це — голос наш. Це — пісня. Це — душа.

3. Які проблеми порушує Л. Костенко у вірші "Життя іде і все без коректур"?
4. Яка історична основа роману у віршах "Маруся Чурай"?

Високий рівень. (правильна відповідь – 3 бали)

Напишіть твір-мініатюру на одну із тем:

1. Багатство людських характерів у романі Л.Костенко "Маруся Чурай".
2. Втілення в образі Марусі Чурай моральної краси і таланту українського народу.

2 ВАРІАНТ

Початковий та середній рівні (кожна правильна відповідь на питання №1-10 – 1 бал)

1. Кому присвячені ці рядки: *"Таке обличчя чи така вже звичка, а голосочок! – чистий, мов кришталь. Така була красива молодичка, уста сміються, а в очах печаль."*

- А Марусі Чурай;
- Б матері Чураїсі;
- В Галі Вишняківні;
- Г Ящисі Балаклійській.

2. Як загинув Гордій Чурай?

- А йому відрубали голову;
- Б він провалився з возом і конем під лід;
- В його повісили;
- Г посадили на кіл.

3. Хто про себе каже: *"Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте."*

- А вдова Бобренчиха;
- Б мати Марусина;
- В Маруся;
- Г Галя Вишняківна.

4. Хто дає сам собі цю характеристику: *"Бував я скрізь. Душа у мене боса. Проїшла тернами множества земель"*.

- А Іван Іскра;
- Б мандрівний дяк;
- В дід Галерник;
- Г Мартин Пушкар.

5. Про кого поетеса каже: *"Було не вин'є бідна і не з'їсть, - уся пішла в роботу і у злість"*.

- А про Ящичку Балаклійську;
- Б про Чураїху;
- В про Бобренчиху;
- Г про Вишнячиху.

6. Кого характеризують рядки:

"Він лицар був, дарма що постולי. Стояв на смерть. Ніколи не здавався".

- А Богдана Хмельницького;
- Б Івана Іскру;
- В Гордія Чурая;

Г Грицька Бобренка.

7. Що сталося з батьком Грицька Бобренка?

- А його повісили;
- Б провалився на льоду;
- В йому відрубали голову;
- Г посадили на палю.

8. Чий це портрет:

«Таке обличчя, зразу і не звикнеш, - різке, як меч. Тонке, як тятива».

- А Грицька Бобренка;
- Б Івана Іскри;
- В Гордія Чурая;
- Г старого Вишняка.

9. Хто промовив на суді ці слова:

"Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш, це – пісня. Це – душа.»

- А Богдан Хмельницький;
- Б Мартин Пушкар;
- В Іван Іскра;
- Г Яків Остряниця.

10. З ким ходила Маруся на прощу до Києва?

- А з матір'ю;
- Б з дідом Галерником;
- В з мандрівним дяком,
- Г з подругами.

Достатній рівень. (кожна правильна відповідь – 1 бал)

Дайте розгорнуту відповідь на запитання:

1. У чому своєрідність композиції та віршованої форми роману "Маруся Чурай" Л. Костенко?
2. Як змальовані трагічні картини важкого минулого українського народу у романі "Маруся Чурай"?
3. Які проблеми порушені у вірші "Тут обелісків ціла рота"?
4. Визначити тему та ідею роману Л. Костенко "Маруся Чурай".

Високий рівень. (правильна відповідь – 3 бали)

Напишіть твір-мініатюру на одну з тем:

1. Духовні цінності в поезії Ліни Костенко.
2. Проблеми митця і народу в романі Л. Костенко "Маруся Чурай".

III. Домашнє завдання

- * Повторити матеріал з теорії літератури.
- * Підготувати виразне читання напам'ять улюбленого вірша, уривку, власної поезії, власного твору-переспіву тощо.
- * Створити ілюстрації до творів з вивченої теми.

Підбиття підсумків уроку

Заключна бесіда з учнями

- Чи задоволені ви якістю виконання своєї роботи?
- Які питання видалися вам найскладнішими?
- Чи виникла потреба повторити якийсь матеріал ще раз?